

ДНЕВНИКЪ

(стенографически)

на

XII^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия.)

XI заседание, среда, 30 октомврий 1902 г.

(Отворено въ 3 ч. и 10 м. послѣ пладнѣ подъ прѣседателството на подпрѣседателя г. Д. К. Поповъ.)

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: (Звъни.)
Засѣданието се отваря.

Моля г. секретаря да прочете поименния списъкъ на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретаръ П. Шоповъ: (Чете списъка. Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: С. Бурмовъ, Г. Бѣльовъ, И. Василевъ, И. Георгиевъ, М. Георгиевъ, К. Господиновъ, Д-ръ Г. Гаговъ, Д-ръ К. Милановъ, Д-ръ Д. Милковъ, М. Доспатски, Я. Забуновъ, П. Златаровъ, Д. Зографски, П. Калинковъ, А. Каназирски, К. Кафеджийски, Ат. Коновъ, Н. Лефтеровъ, К. Малевъ, Х. Мановъ, Д. Манчовъ, М. Милевъ, Б. Минчовъ, Т. Михайловъ, М. Мушановъ, Е. Начевъ, М. Павловъ, Г. Пасаровъ, П. Петринъ, С. Савовъ, О. Бей Сали Бейовъ, А. Самоковлийски, Ф. Симидовъ, А. Славчевъ, Ц. Таслаковъ, Ю. Теодоровъ, П. Тодоровъ, Г. Трифоновъ, А. Урумовъ, Н. Христовъ, М. Хюсеиновъ и П. Чаушовъ.)

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Отъ 188 души народни прѣдставители отсѣдствуватъ 42. Има законното число народни прѣдставители — засѣданието продължава.

Прѣседателството ще съобщи, че е разрѣшило слѣдующитѣ отпуски: на Силистренския народенъ прѣдставител г. П. Чаушовъ 10 дена; на Прѣславския народенъ прѣдставител г. Д-ръ К. Милановъ 4 дена; на Харманлиския народенъ прѣдставител г. П. Тодоровъ 10 дена и на г. г. народнитѣ прѣдставители: Я. Забуновъ, П. Калинковъ, Г. Трифоновъ, А. Славчовъ, К. Малевъ, И. Поповъ, Г. Бѣльовъ и Н. Христовъ по 3 дена, начиная отъ 1 идущи мѣсець.

Постѣпилъ е отъ Министерството на Търговията и Земледѣлието законопроектъ за измѣнение и до-

пълнение на закона за земледѣлческото учение, който законопроектъ е раздаденъ на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Постѣпило е отъ Министерството на Финанситѣ едно прѣдложение за опрощаване 493.296 л. и 42 ст. и 2 1/2 шиника смѣсено жито, дължими отъ наеми, сѣдебни разноси, гербовъ сборъ и пр.

Постѣпило е едно запитване отъ г. Такева. Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ П. Шоповъ: (Чете.)

„До Господина Министра на Външнитѣ Работи и Изповѣданията.

Запитване

отъ Пещерския народенъ прѣдставител М. Такевъ.

На основание чл. 107 отъ българската конституция, моля г. Министра на Външнитѣ Работи да освѣтли народното прѣдставителство върху слѣдующето:

1. Извѣстно ли е на г. министра, че отъ нѣколко врѣме насамъ една голѣма частъ отъ нашитѣ еднородци, обитаючи находящитѣ се подъ турското владичество земи отвѣждъ Родопитѣ и Рила, съ оружие въ рѣка сж възстанали за извоюването фактически на онѣзи човѣшки и граждански права, които имъ се осветиха и гарантираха юридически съ единъ тържественъ международенъ актъ — чл. 23 на Берлинския договоръ.

2. Извѣстно ли му е сжко така, че това възстание на нашитѣ братя отъ Македония е прѣдизвикано отъ неописуеми насилия надъ тѣхния животъ, честъ и имотъ, насилия вършени не само отъ разнитѣ мѣстни дребеевци, но и отъ самитѣ органи на властта?

3. Ако всичко това нему е добър известност, направи ли е, и какви именно, постъпки за облекчение участието на тия наши угнетени сънародници?

4. Не мисли ли той, че отдавна е настанало време, българското правителство да се застъпи, преди подписавшият Берлинския договор велики сили, за прилагането на чл. 23 отъ Берлинския договор, носящ подписите на самото турско правителство, и то като се постави на почвата на международните трактати?

5. Истина ли е, че правителството, на което е шефъ той, е рѣшило и турило въ изпълнение абсолютното затваряне на българската граница за оѣзи бѣжанци: жени, мъже и дѣца отъ Македония, които, принудени отъ турските сили, сѣ напуснали жилищата си и сѣ потърсили прибѣжище въ България?

6. Ако това е истина, не мисли ли г. министърътъ, че това разпореждане е не само безчеловѣчно, но и противно на началата на международното право, които отварятъ широко границите на всички свободни държави за принудените доброволни политически изгнаници.

Пещерски народенъ прѣдставителъ: М. Такевъ.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Г-нъ Досевъ има думата.

К. Досевъ: Имамъ да направя едно питане къмъ почитаемото правителство, което се прѣдставлява отъ г. г. двамата министри. Моля г. г. присѣтствующите министри да иматъ добрината отъ името на правителството да ми кажатъ: въ течение ли сѣ на ония сѣбития, които се извършватъ на границата; знаятъ ли, че въ гората Рила, на планината, 4—500 души, старци, жени и дѣца, стоятъ на студа голи, боси и гладни, и че отъ нийдѣ не имъ се оказва никаква помощъ, въпрѣки сѣществующитѣ толкова благотворителни дружества, които ужъ събиратъ отъ всѣкъдѣ помощи, но досега не сѣ притекли на помощъ на тия нещастници? Почитаемото правителство взело ли е мѣрки да се притече на помощъ на тия нещастници, било съ хлѣбъ, било съ дрехи?

Министъръ Х. Тодоровъ: Намъ тукъ на присѣтствующите не ни е известно това. Това е работа на Министра на Вътрѣшните Работи; така щото ми се струва, че ще бѣде най-право, когато той дойде, да отговори на това питане.

К. Досевъ: Тѣ се намиратъ на българска територия. Нѣма нужда да се обръщамъ къмъ Министра на Външните Работи.

Министъръ Х. Тодоровъ: Къмъ Министра на Вътрѣшните Работи, казахъ.

Министъръ П. Абрашевъ: Министерството на Вътрѣшните Работи знае това, че на границата

подобни бѣжанци има, и Министерството на Вътрѣшните Работи се е разпоредило, щото на всички лица, които се намиратъ покрай границата, македонци бѣжанци, да може да имъ се търси мѣсто, да имъ се търси работа, за да може да се прѣхранятъ.

М. Такевъ: Какъ е възможно това г. Тодоровъ да го не знае?

Министъръ П. Абрашевъ: Може да не знае. Даже и въ вѣстниците го имаше това, г-нъ Досевъ.

Д. Драгиевъ: Едно питане имамъ да направя къмъ г. Министра на Търговията и Земледѣието. Това лѣто Камарата гласува единъ законъ, който бѣше насоченъ да улесни земледѣлческите каси, безъ всѣкакъвъ страхъ да подпомагатъ земледѣлческото население съ привилегировани заеми, било въ пужда на посѣви, въ случай на градобитнина или въ други нещастия. Имамъ, обаче, свѣдѣния, че нѣкои каси вършатъ работи, които съвѣтъ противорѣчатъ и на буквата и на духа на това законоположение, както и на самата задача, която тѣ иматъ като кредитни учрѣждения на населението. Така напр., единъ чиновникъ отъ Кжжлагачката земледѣлческа каса напоследѣтъ е отишълъ заедно съ сѣдебния приставъ, между другите, и въ с. Хамбарлий, Кжжлагачка околия. Въ това село сѣ описали и секвестрирали на около 30—40 души селяни добитѣка, хранитѣ и други имоти; и на нѣкои отъ тѣхъ сѣ запечатани хамбаритѣ, а до това време, понеже, известно е, нѣмаше дѣждъ, тия хора не сѣ могли да посѣятъ нищо. Сега падна дѣждъ и земледѣлците почватъ да сѣятъ, а тия хора, на които сѣ запечатани хамбаритѣ, нѣматъ какво да сѣятъ, вънъ отъ това и дѣцата имъ сѣ останали безъ пуждата прѣхрана. Отиватъ при касата, молятъ да се разпорежи да се отпечататъ хамбаритѣ имъ, да продаватъ, да залагатъ, само и само да смѣнятъ записите си, да се улеснятъ въ това време съ пужни посѣви и да не гладуватъ дѣцата имъ още отсега, обаче касовитѣ чиновници по единъ грубъ начинъ сѣ ги отпуждали, безъ да искатъ да знаятъ за тѣхното положение, като имъ казватъ, да чакали дени, когато ще се насрочи продажбата.

Питамъ г. министра да каже: знае ли за тия постѣпки на Кжжлагачката земледѣлческа каса и какви мѣрки мисли да вземе, щото да се не онеправдава така населението, особено въ таквоя едно време сега?

Министъръ П. Абрашевъ: Желалъ бихъ да знамъ, г-нъ Драгиевъ, такова оплакване само отъ Кжжлагачката земледѣлческа каса ли имате?

Д. Драгиевъ: Досега за Кжжлагачката имамъ такива свѣдѣния.

Министъръ П. Абрашевъ: Отъ други нѣмате ли?

Д. Драгиевъ: Азъ получихъ едно писмо отъ с. Хамбарлий, Казхлагачко.

Министъръ П. Абрашевъ: Азъ ще ви моля тия свѣдѣния да ми ги дадете за да ги провѣря, защото досега не оплаквания съмъ ималъ, но благодарности.

П. Вжжаровъ: Права питане къмъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието. Въ началото на настоящата година, въ първитѣ мѣсеци на прѣдстоящата сесия, почитаемото Министерство на Търговията и Земледѣлието счете за необходимо да удовлетвори справедливата молба на жителитѣ отъ с. Бусинци, на които главниятъ занаятъ е грънчарството, да имъ назначи за учителъ майсторъ-грънчаръ. За това се оповѣсти и въ правителственитѣ органи, че правителството е взело хубави мѣрки, за да облагодѣтелствува и удовлетвори справедливата молба на това село. Не се мина много врѣме, тоя учителъ начена да обучава тамошнитѣ грънчари на съврѣмненното изкуство по грънчарството, но по бюджетни причини длъжността му се закри и той остана свободенъ въ продължение на два мѣсеца. Но въ сегашната извънредна сесия, по наше прѣдложение и по нужда, съзнавайки я самъ г. министърътъ, прие се, че трѣбва да се удовлетвори просбата на жителитѣ отъ с. Бусинци за повръщането на сѣщия майсторъ-грънчаръ, но дори доднесъ, макаръ толкова съ нетърпѣние очакванъ, този учителъ не се връща, той е отишълъ на друго мѣсто. Жителитѣ отъ сѣщото село, отъ името на грънчарското дружество, сж изпратили до Васъ, г-нѣ министре, слѣдующата телеграма съ рѣпишъ и до мене: (Чете.) „Извънредната сесия възстанови длъжността пктующъ майсторъ-грънчаръ за Бусинци; защо не ни се изпраца досега? — министерството облагодѣтелствува само троянчани.“ Питамъ азъ: защо се оставятъ тия жители, бусинчени, и запаятчий-грънчари да висятъ на въздуха, безъ да си довършатъ оная работа, която тѣ сж наченали и сж купили толкова излишни материали, които не може да употрѣбаватъ ползотворно безъ учителъ?

Министъръ П. Абрашевъ: Менѣ ми се вижда странно това питане отъ страна на г. Вжжарова: защо назначениятъ или възстановениятъ на длъжностъ пктующъ майсторъ-грънчаръ не билъ изпратенъ въ с. Бусинци, а билъ изпратенъ другадѣ. Азъ мисля, че щомъ той е именно пктующъ майсторъ, остава на министерството да го прати тамъ, дѣто има нужда. Ясно е, че министерството, ако не го е пратило досега въ Бусинци, вѣроятно го е използвало другадѣ. И така е въ дѣйствителностъ. На Бусинци азъ отговорихъ, че щомъ единъ отъ пктующитѣ майстори свърши, тамъ дѣто е заетъ, той ще бѣде изпратенъ. Но тѣ претендиратъ, че трѣбва тамъ да остане винаги този майсторъ. Такова нѣщо не мога да направя. Ще имъ го

прати за 3—4 мѣсеца, но нѣма да го остави тамъ за постоянно.

П. Ковачевъ: Едно питане къмъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието. Държавнитѣ бирници по най-усиленъ начинъ и екзекутивно сж събирали почти всичкитѣ данѣци за 1901—1902 г., съ изключение на данѣка върху занятията прѣзъ 1902 г., обаче на земеделцитѣ и до день днешенъ не е раздадено обезщетението за градобитнината прѣзъ 1901 г. Моля г. Министърътъ на Търговията и Земледѣлието да ми отговори: мисли ли да раздаде и кога ще раздаде градобитнината на земеделцитѣ за 1901 г.?

Министъръ П. Абрашевъ: Подиръ 1—2 мѣсеца ще почне раздаването на градобитнината, г-нѣ Ковачевъ.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Минаваме на дневния редъ: продължение разискванията по отговора на тронното слово.

Г-нѣ Досевъ има думата.

К. Досевъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Отъ всичко казано по отговора на тронната рѣчь отъ г. г. прѣдговорившитѣ на мене много малко ми остана да кажа. Азъ имамъ за цѣлъ да изтъкна нѣкои и други факти прѣдъ васъ, които ще подкрѣпятъ всичко онова казано отъ г. г. народнитѣ прѣдставители отъ лѣвицата, противъ тѣй редактирания пунктъ първи на отговора на тронната рѣчь, който гласи: „народното прѣдставителство се радва като вижда искреннитѣ старания и грижи на правителството за заякчаване реда, законността и свободата въ страната, доказателство за което сж послѣднитѣ окрѣжни, общински, както и допълнителнитѣ законодателни избори.“ Г-нѣ Министъръ-Прѣдседателътъ, въ подкрѣпление на тая редакция въ своята рѣчь, каза много нѣща, отъ които азъ съмъ отбѣлѣжилъ нѣкои и други откъслечи, които ще напомня и по които ще говоря. Той каза: упрецитѣ за намѣсата въ изборитѣ на административната властъ едвали сж заслужени. Чиновницитѣ сж се държали въ кръга на длъжността си. Ние сме се старали, казва, и се стараемъ да отстранимъ чиновницитѣ отъ активното участие въ политическитѣ борби. Изборитѣ дали такъвъ резултатъ благодарение на обстоятелството, че оппозиционнитѣ партии на много мѣста не били солидарни помежду си, а на други мѣста защото меншествата винаги били въ полза на правителството, като наведе за примѣръ избора въ Пловдивъ. Доколко това, г-да народни прѣдставители, е вѣрно, ще ми позволите да ви разправа какъ станаха изборитѣ въ Джумайската околия прѣзъ мѣсець августъ на 4 и 11-й. Азъ ще изложа всичко какво е станало сега, а пъкъ ония господа, които мислятъ да оправдаватъ дѣйствиата на правителството съ работи, станали отъ минало врѣме, азъ ще имъ отговоря и на тѣхъ. На 4 августъ се извършиха

изборитѣ за окръжни съвѣтници, казва ни г. Министър-Прѣседателъ, навсѣкждѣ мирно и тихо. За да каже това, нѣма съмнѣние, неговитѣ органи сж му донесли така, и той имъ вѣрва, и че всичко, което се пише въ оппозиционнитѣ вѣстници за станалитѣ произшествия и насилия по тия избори, по логиката на Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи г. Людскановъ, понеже такива пища се пишатъ въ оппозиционни вѣстници, той не може да ги счита за достовѣрни и затуй, види се, не държи за тѣхъ смѣтка. Но азъ мисля, че това е една голѣма грѣшка отъ страна на г. г. министритѣ, които не се вгледватъ въ онова, което се пише въ оппозиционнитѣ вѣстници за тѣхнитѣ органи, и не изслѣдватъ тѣзи причини и насилия, които ставатъ, и въ такъвъ случай ставатъ причина да се отпращае къмъ тѣхъ, може би, съ едни горчини истини. (Л. Дуковъ: Не е вѣрно!) Казватъ ми, че не е вѣрно, особено моя старъ приятель г. Дуковъ. Слушайте, г-нѣ Дуковъ, дали не е вѣрно. Азъ Ви позволявамъ да провѣрите всичко това и, слѣдъ като го провѣрите, тогава да изгъзете и да кажете: г-нѣ Досевъ, Вие говорихте еди-какви си работи, но тѣ не сж вѣрни. Но дотогава, докато не провѣрите, г-нѣ Дуковъ, азъ не Ви позволявамъ да казвате, че не сж вѣрни.

Н. Шивачевъ: „Не позволявамъ“, малко императорско е.

К. Досевъ: Ние сме малко заповѣдници.

Н. Шивачевъ: Сопаджики!

К. Досевъ: (Продължава.) Г-да народни прѣдставители! Нѣма да споменавамъ за лицето, което е прѣдставителъ на властта въ Ески-Джумай, защото азъ имахъ случай да направя едно запитване на г. министра, което е вамъ извѣстно. Съ отговора, който той е далъ въ мое отсъствие, азъ ще имамъ случай да ви запозная по-подирѣ, но прѣдставямъ лицето тѣй, както съмъ го изложилъ въ запитването си. При настъпването послѣдната недѣля, особено на изборитѣ за окръжнитѣ съвѣти, той бѣше необузданъ съ своитѣ агитации навсѣкждѣ по селата: той самъ ходи да агитира лично, заплашва, като прѣдставяше себе си за нѣкакъвъ си папа. Но това остава за негова смѣтка. Ще ви кажа резултата отъ всичко това, което свърши. Въ Ескиджумайската околия правителството, като нѣмаше надежда да спечели изборитѣ, той искаше да се покаже, че може да ги спечели и, наистина, това го доказа. Въ третата секция прати нарочно секретаря си, слѣдъ като той бѣше скроилъ единъ планъ — третата секция, да ви напомня, се намира въ Герлово, — прати шайка, която шайка прѣзъ цѣлия день не допусна ни на единъ селянинъ отъ околнитѣ села, оппозиционери да дойде и гласоподава. Вѣха бити, 6—7 души съ ступени глави, и за всичко това до г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи имаше едно оплакване. Но

нали е то отъ оппозиционери, на него не се обърна внимание. (А. Груевъ: Отъ старо време е туй!) Обаче, слѣдствената властъ е констатирила тѣзи прѣстѣпления и този органъ на властта скоро ще се изправи на скамейката на подсѣдимитѣ. (Н. Шивачевъ: Трѣбва да е пѣвкой ванъ човѣкъ, та затуй е констатирано!) Асѣж само той е останалъ. Да го промѣнитъ, за да се махнатъ всички. Едно обстоятелство ще напомня. Оппозиционитѣ кандидати, като видѣха всички мѣрки, които администрацията взимае, за да насили окръжнитѣ избори, дадохъ заявление на прѣдседателитѣ на бюрата, на основание чл. 100 отъ избирателния законъ, да искатъ войска, за да ограда свободата на изборитѣ. Веднага телеграфира за войска. Отговори ми се, че не се дава войска за окръжнитѣ избори, а се отпуща само за прѣдставителскитѣ избори. Добрѣ. Настѣпи слѣдующата недѣля и дохожда редъ за градскитѣ избори. Шайката на околийския началникъ не можеше да дѣйствува въ града. Трѣбваше друга тактика. Г-нѣ началникътъ иска войска мимо прѣдседателя на бюрото, въпрѣки чл. 100 отъ избирателния законъ. И тази войска се дава въ разпорѣждането на околийския началникъ. Подъ зашитата на войската, той агитира, шува, заплашва публично и арестува даже и мене, само да спечели изборитѣ. (Н. Шивачевъ: Кажете, че като не дали войска — лошо, а пъкъ послѣ дали войска — пакъ лошо. Какъ излиза тая работа?) За окръжнитѣ избори, г-нѣ Шивачевъ, не дадохъ, защото законътъ не допуща; противозаконно сж дали тогава и за градскитѣ избори. Ако прочетете чл. 100 отъ избирателния законъ, ще видите кога и какъ се дава войска. (Н. Шивачевъ: Знамъ.)

Тѣзи сж фактитѣ, които азъ ви констатирамъ отъ трибуната и вие сте свободни да вѣрвате или не вѣрвате на тѣхъ, но слѣдственитѣ власти сж ги констатирали. Азъ знаа, че почитаемото болшинство внаги ще каже: не е вѣрно. Вие сте свободни да казвате не е вѣрно, но азъ считамъ за длъжностъ да ви го кажа. (Н. Узунувъ: Ами стражари безъ померъ?) Тѣзи номера ще се качатъ на главата Ви.

Това за Джумай.

Въ Стапимака изборитѣ за народни прѣдставители се извършиха сжко по такъвъ начинъ, както и нашитѣ избори. Г-нѣ Стапимашкиятъ народенъ прѣдставителъ даде запитване на г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи за всичкитѣ дѣйствия на околийския началникъ, за произволитѣ и рушветитѣ, които той е взималъ, обаче той не е добилъ досега отговоръ.

Въ Анхиало, сега, въ допълнителнитѣ избори (смѣхъ въ дѣсеницата.) — особено ще има любезността г. Шивачевъ да ме изслуша, защото той е заинтересованъ — не само че г. г. министритѣ ходиха, агитираха, което е противно на онова мнѣние на шефа на прогресивно-либералната партия, г. Цапковъ. . . (Н. Шивачевъ: Кажете Вашето мнѣние какво е.) Моето мнѣние е, че министритѣ

сж свободни да ходят да агитиратъ, но да изложатъ своята програма, а не да водятъ инженери въ Месемврия, за да имъ строятъ не знамъ какви канали и не знамъ какви други работи.

Н. Шивачевъ: Това е лъжа; никакви инженери не сж водени!

К. Досевъ: Г-нъ Воденчаровъ има думата, защото той ги е придружавалъ.

И. Воденчаровъ: Азъ бѣхъ тамъ, но нѣмахъ никакви инженери!

Министъръ П. Абрашевъ: Нали се обясни тая работа? Г-нъ Министъръ-Прѣдседателъ каза, че това не е вѣрно.

К. Досевъ: Но това всичко ще оставя настрана; ще ви говоря съвсѣмъ за други работи. Г-нъ Министъръ-Прѣдседателъ може да каже, че не е вѣрно, но азъ казвамъ, че е вѣрно. Дадено е заявление на властта и ще се констатира, ако не е констатирано досега. (Министъръ П. Абрашевъ: Ами Вие съ нищо не го констатирайте!) Но това да оставимъ вече настрана, защото нѣкои мислятъ, че и на министритѣ е позволено да правятъ такъвъ родъ агитация. Но какво ще ми кажете за оргнитѣ на властта, особено онѣзи органи на г. Министра на Земледѣлието и Търговията — касовитѣ чиновници? Цѣла седмица, а може би и двѣ, прѣди изборитѣ касовиятъ книговодителъ съ сждебния приставъ. . .

Министъръ П. Абрашевъ: Името му желая да зная.

К. Досевъ: Изпълнителъ на сждебнитѣ дѣла.

Министъръ П. Абрашевъ: Вие казахте касовъ чиновникъ. Азъ желая да зная името му.

К. Досевъ: Азъ Ви казвамъ книговодителъ и изпълнител на сждебнитѣ рѣшения.

Министъръ П. Абрашевъ: Не е единъ и двама. Кажете името му. (Глъчка въ дѣсницата.)

К. Досевъ: Добрѣ, азъ ще Ви го кажа. Кждѣто сж ходили, сж искали непрѣмънно отъ длѣжниците да платятъ дълговетѣ си. Отсрочка е дадена само на онѣзи, които дадатъ съгласие, че ще гласоподаватъ за правителственитѣ кандидати. (Отъ дѣсницата: Ха! — Смѣхъ.) За да гарантиратъ, г-да народни прѣдставители, че дѣйствително тѣзи, които имъ обѣщаватъ, ще гласоподаватъ за тѣхъ, г. сждебниятъ приставъ имъ е отпущалъ призовки по тѣхното изпълнение за описа непрѣмънно да бждатъ утрешния денъ на изборитѣ.

Н. Шивачевъ: Това всичко е лъжа.

К. Досевъ: 200 призовки има отпуснати, не е 1, 2 или 3.

Н. Шивачевъ: Не е вѣрно. Това сж приказки!

К. Досевъ: Азъ това констатирахъ.

Н. Шивачевъ: Констатирали си наизустъ, отъ Джумаята.

К. Досевъ: Не отъ Джумаята, а посредствомъ Вашия противникъ — пропадналиятъ кандидатъ.

Н. Шивачевъ: И Вие вѣрвате на него?

К. Досевъ: Да, да, вѣрвамъ: нѣмамъ причини да не вѣрвамъ.

Н. Узунъ: Истина е, но този приставъ е ходилъ да агитира за радославиститѣ.

К. Досевъ: При приемането на Никополския изборъ, зададе се въпросъ, не помня отъ кой народенъ прѣдставителъ отъ лѣвицата: вѣрно ли е, че въ Никополъ сж гласоподавали запасни 800—900 души, които сж били върнати отъ Русчукъ съ парахода. Г-нъ министъръ Даневъ, доколкото помня, обърна се къмъ избрания народенъ прѣдставителъ, г. Бурмовъ, да обясни, вѣрно ли е; г. Бурмовъ каза: не е вѣрно, че сж били върнати като запасни войници да гласоподаватъ, но вѣрно е, че по погрѣшка сж свикани 200—300 души, когато изборътъ е билъ вече обявенъ, и че, за да се поправи тая грѣшка, министерството дало разпореждане веднага да се освободятъ; били освободени, върнали се и гласоподавали като граждани. Имамъ честъ да заявя, че не сж гласоподавали като свободни граждани, а като запасни войници. (А. Блажевъ: Не е истина. Лъжешъ! — Н. Шивачевъ: Народното Собрание призна избора; значи, не е имало нищо!) Само той, който е вземалъ участие въ това беззаконие, не може да ми каже, че лъжа. (А. Блажевъ: Лъжешъ!) И Вие сте участвували, г-нъ Блажевъ, въ това беззаконие.

Казва ни се отъ г. Министъръ-Прѣдседателя, че, казва, може на извѣстни мѣста извѣстни чиновници да сж направили нѣкое прѣстѣпление, но за това министерството не отговаря; то не ги е накарало. Та и азъ ще се съглася, че министерството, може би, не ще да ги е накарало, но ще ми позволите да ви разправа нѣкои работи, отъ които ще се види, че на много мѣста почитаемото министерство, ако не е заповѣдало да вършатъ, то поне ги е насърчавало много да вършатъ.

Н. Шивачевъ: Значи, по опитъ знаешъ отъ себе си.

Министъръ П. Абрашевъ: Казвате: ако не е заповѣдало да вършатъ, то поне насърчавало ги е.

К. Досевъ: Да. Ако не е позволявало, то ги е насърчавало. Азъ ще ви напомня, г-да прѣдставители, че това, което стана въ Ескиджумайската

околия и което ви напомнихъ прѣди малко, не току-тъй стана, по кефа на околийския началникъ, а това е търсено отъ висшата властъ. Защото въ Джумая, прѣди този околийски началникъ, имаше други двама. Въ продължение на периода, прѣзъ който управлява днешното правителство, промѣниха се трима души околийски началници, но защото двамата бѣха добри, защото не правѣха лоши работи, макаръ че бѣха отявлени партизани на правителството, тѣхъ ги уволниха единъ подиръ други. Трѣбваше да се намѣри единъ бабагинъ, който да се прати въ Джумая да имъ състави партия. И въ лицето на кого намѣриха такъвъ? Въ лицето на тоя господинъ, който бѣше уволненъ за прѣстѣпление, което извърши въ Кюстендилъ като околийски началникъ; който прѣди 6—7 години, като акцизентъ агентъ въ Дупница, е вземалъ 100 наполеона рушветъ. Такава отчаяна личностъ трѣбваше да изпратятъ въ тая околия да тероризира опозицията, да имъ състави партия и имъ спечели изборитѣ. И подиръ това казватъ, че може би нѣкой чиновникъ да е направилъ това, но правителството не се солидаризира съ него. Напротивъ, азъ заявявамъ, че за всичко това е виновно правителството, респективниятъ министъръ, който държи такъвъ чиновникъ, за който бѣше прѣдупрѣденъ. Азъ самичкъ, прѣди да направя интервюация къмъ г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи, отнесохъ се лично и къмъ г. Данева и казахъ: Вашитѣ приятели на властъ вършатъ такива и такива прѣстѣпления; мисля че не е въ Вашъ интересъ да държите такива чиновници; ако мислите съ това да наказвате вашитѣ политически противници, не е хубаво. Г-нъ Даневъ ми каза, че ако това е вѣрно, ние толкова хора имаме за околийски началници, щото можемъ да го промѣнимъ, защото нѣма да отидемъ да ставаме кепазе. Азъ му прѣдставихъ данни и, когато отидохъ да провѣря прѣдъ г. Людсканова какво е направилъ, знаете ли какво ми отговори? Той ми отговори: ние не можемъ да върваме онова, което се пише въ вашитѣ вѣстници. Не могли да върватъ въ това, което се пише въ опозиционнитѣ вѣстници! Азъ му казахъ: азъ съмъ го писалъ и Ви заявявамъ, че е вѣрно, и моля да го провѣрите. Това ви е достатъчно да разберете, че г. Министрътъ на Вжтрѣшнитѣ Работи е искалъ да се извърши въ Джумая това, каквото казахъ.

Нѣщо по-патакъкъ ще кажа. За да се улесни нѣкакъ околийскиятъ началникъ, трѣбваше да махнатъ и двама съдии подъ редъ, защото не бѣше достатъчно да махнатъ само околийския началникъ; трѣбваше да бждатъ махнати трима мюфтии; трѣбваше да бжде разтурена и вакхфска нѣкаква комисия, като смѣтатъ и въ най-дребнитѣ работи да търсятъ нѣщо; трѣбваше да бжде махнатъ и началникътъ на станцията, па, ако щете, и раздавачитѣ. И всичко това се извърши подъ редъ отъ правителството и съзнателно. Азъ вървамъ, че г. Тодоровъ, почтениятъ Министъръ на Просвѣщеніето, нѣма да отрече, че за тази цѣль самъ дохожда въ

София на 5 януарий (Министъръ Х. Тодоровъ: Азъ съ такива работи не съмъ се занимавалъ.) и, като свърши работата, писа на своя добъръ приятель Иванъ Найденовъ, братъ на г. Узунова, че околийскиятъ началникъ е уволненъ, мировиятъ съдия е прѣвѣстенъ, секретарьтъ на околийския началникъ уволненъ, еди-кой уволненъ и всичко наредено. Разбира се, че когато г. Тодоровъ е писалъ това писмо, не е мислилъ, че неговиятъ приятель е толкова глупавъ да вземе писмото му и да отиде право въ кафелето „Търговски хотелъ“ и да се хвали.

Н. Узунвъ: Браво на този околийски началникъ, че не те остави да дерействувашъ.

Т. Теодоровъ и П. Каравеловъ: Факсимиле има ли?

К. Досевъ: Печататъ се. То е работа на други.

Д. Христовъ: Отъ коя дада сж факсимилетата?

К. Досевъ: Не знамъ.

Н. Шивачевъ: Който се пообажда, повече го боли за тия факсимилета.

К. Досевъ: Имамъ честъ да отговоря на всички господа отъ болшинството, които ме прѣкъсватъ, че ако изтъквамъ тия факти, азъ не искамъ никаква милостъ: да одобрите или осждите вашитѣ министри, защото знамъ, че нѣма да го направите, и не ви е въ интереса да го направите; вастъ ви трѣбва да ви създадатъ партия въдѣто нѣмате и вие го вършите, но поне да се регистрира, че въ врѣме управлението на прогресивно-либералното правителство, когато се хвалѣха за законностъ и свобода, когато сж осжждали по-напрѣдъ всички други правителства, че сж правили прѣстѣпления, тѣ дохождатъ да вършатъ нѣща много по-големъ. Ако извѣстни минали правителства сж направили извѣстни нарушения или прѣстѣпления, вие нѣмате основание съ тѣхъ да се чистите и да казвате: защото тѣ направиха, тогазъ и ние можемъ да направимъ; или нѣмате право да се оплаквате сега защо вашитѣ сж правили така еди-кога си, защото този, който осжжда хората въ извѣстни дѣйствиа, нѣма моралното право и той да прави извѣстни работи и сетиъ да дойде да се оправдава, защото сж били правили еди-кога си. (В. Статковъ: Имаме право да искаме да бждатъ съдени.) Дали сж правили, или не сж правили, обществото ще се произнесе. Вие, които тогава съ най-големъ жаръ и пламъкъ осжждахте бившитѣ правителства, че вършили насилиа, вие нѣмате моралното право да ги правите или, ако сте ги правили, нѣмате право, нѣмате основание да казвате на другитѣ защо сж ги вършили, защото вашитѣ прѣстѣпления сж по-прѣсни.

Това имамъ да кажа по този въпросъ.

Когато г. Пешевъ говори пакъ по този параграфъ, той изтъгна въпроса (Н. Шивачевъ: За

камиляра!) за отношенията на партиите към Държавния Глава. Той не искаше с това да хвърли упрек към болшинството, че това го върши сега съзнателно; той искаше да напомни, че г. министърът Даневъ въ извънредната сесия, като изтъкна въпроса за двата фактора въ страната, каза, че единият факторъ е по-силенъ и че това се дължело на обстоятелства, които лежатъ въ недостатъците на самото наше общество; той констатира съществуването тогава на тази аномалия между двата фактора. А въ рѣчта си сега въ тази сесия той се обърна къмъ почитаемото народно прѣдставителство и каза: ние, казва, не одобряваме, дѣто се говори отъ народното прѣдставителство противъ Държавния Глава; за всичко, каквото има, казва, да се отнася по държавното управление, министерството е отговорно: само министерството заслужа упори, а не и Държавниятъ Глава, който е неотговоренъ и неприкосновенъ. Това бѣше много право. Това като противопостави г. Пешевъ съ опова, което бѣше изтъкнато отъ г. Министъръ-Прѣседателя въ извънредната сесия, направи едно сравнение въ противорѣчието и констатира, че най-малко сега, при управлението на прогресивно-либералната партия, има оскърбления, нанесени отъ граждани на Държавния Глава. Съ това, казвамъ, той не искаше да оскърбява никого, защото той направи само едно сравнение на една рѣчь, казана това лѣто, съ друга рѣчь, казана сега, въ тази сесия, отъ страна на г. Министъръ-Прѣседателя. Но намѣри се г. Пасаровъ отъ болшинството, който най-малко право имаше да излѣзе да обвинява и да оскърбява другите опозиционни партии, когато сж били на власт, включително и либералната партия, защото той е гостенинъ въ прогресивно-либералната партия и че той е билъ съ всички властующи партии... (Н. Шивачевъ: Той отскътствува сега; нѣмате право да го нападате. Ако има да му отговаряте, отговорѣте му когато дойде.) Азъ отговарямъ на рѣчта му. (Н. Шивачевъ: Нѣма си хасъ.) Разбирамъ това да бѣше направилъ г. Статковъ или другъ старъ ветеранъ на тая партия, който е водилъ борба въ името на принципитъ на прогресивно-либералната партия, да излѣзе съ всички жаръ да упрекава своите политически противници, че тѣ извършили много по-големи прѣстѣпления, слѣдователно, сега нѣматъ моралното право да дойдатъ да осжждатъ и тѣхъ; но г. Пасаровъ нѣмаше право да направи това. Не само г. Пасаровъ, но и всички други партизани, които сж нови въ тая партия и които сж служили на други партии, нѣматъ право да дойдатъ да осжждатъ собствените си дѣйствия или дѣйствиата на политическите си приятели отъ минали врѣмена. (В. Статковъ: Той има право като народенъ прѣдставителъ, а Вие отхвърляте неговите факти; говорѣте по фактитъ, които изложи г. Пасаровъ.) Ще кажа. — Г-нъ Пасаровъ отиде толкова далече, (Нѣкой отъ дѣсницата: Въ Варна е.) щото, като дойде да сравнява сегашните избори, извър-

шени, казва, ако и съ малко насилия, съ онѣзи, извършени въ либерално врѣме въ Силистра, какъ, казва, оставатъ тѣхните? Въ Силистра, въ либералния режимъ, били паднали 260 души ранени. Нека ми бѣде позволено да кажа, че това не е вѣрно, защото, дѣйствително, тогава стана скандалъ въ Караорманската секция, но стана жертва този, бѣше счупена главата на тогози, когото обвиняваха, че е прѣдизвикалъ скандала, и той бѣше околийскиятъ началникъ: него биха стражаритъ му, а не избирателитъ. Значи, не е вѣрно казаното отъ г. Пасарова, че въ либералния режимъ, при извършване избора въ Силистра, сж били бити избирателитъ, и още повече не е вѣрно това за 260 души. Отдѣ намѣри това, незнай, но той го каза.

Той каза, че ние сме длъжни съ своите дѣйствия да възпитаваме народа въ политическите му борби. Е добръ, много хубаво казано; но какъ да го възпитаваме ние този народъ? Тѣй ли, когато го караме да прави избори, да му пращаме началници да правятъ на сила избори, да биятъ хората? (Нѣкой отъ дѣсницата: Съ закона за десетъка.) И туй било възпитание! Да биемъ хората отъ засада, това било възпитание, и да дойдемъ тукъ, въ Камарата, да оправдаваме всички тия дѣйствия и да говоримъ хубави, благи думи! Азъ мисля, че всичко това, което г. Пасаровъ каза, па и онова, което г. Министъръ-Прѣседателя каза за втрѣшното управление на страната при днешното управление, е цѣло лицемерие. Думитъ, казани отъ г. Министъръ-Прѣседателя, нѣматъ нищо общо съ дѣйствителността, защото дѣйствителността ни говори, че е имало насилия, имало е произволи, а не е било мирно и тихо навсѣкдѣ, както ни каза г. Министъръ-Прѣседателя и както се редактира първиятъ пунктъ отъ отговора на тронната рѣчь.

Нѣма да отговарямъ, разбира се, и на думитъ, които той каза за смѣтка на администрацията, че ние днесъ, казва, не виждаме администрацията да прѣдизвиква, да дразни гражданитъ. Слѣдъ туй, което ви казахъ, мисля, ще разберете, че и това ще отрече, че не е вѣрно това, което каза г. Пасаровъ. (В. Статковъ: Той говори и други нѣща; той говори и за оскърбленията на в. „Борецъ“.)

Ще ми позволите сега да мина по въпроса за финансовото управление на страната.

Г-да народни прѣдставители! Г-нъ Даневъ ви прѣпорѣча между другото и внесенитъ законопроекти, съ които се урежда до извѣстна степенъ нашата финансова администрация. Той се похвали, че заемътъ е покритъ три пкти, пласиранъ е между населението и че такъвъ заемъ досега не е правенъ. Азъ нѣма да говоря по него много. Ще ви кажа, че винаги единъ заемъ съ 82% емисия, при такива тежки условия, ще намѣри пазаръ въ Европа — винаги! Но азъ мисля, както казахъ и по заема, едно правителство не може да излѣзе да се хвали съ една финансова политика, която е основана само на заеми, защото заеми не спасяватъ страната; тѣ само добиватъ врѣменно облекчение, но тѣ обрѣ-

меняват още повече държавния бюджет. И аз мисля, че едно правителство, като днешното, което прѣзъ цѣли 10—15 години осаждаше своитѣ политически противници, че съсипали страната, бѣше длъжно да се яви съ нѣкои финансови реформи, отъ които да се види, че дѣйствително има надежда да излѣземъ отъ финансовата криза съвършено. Какво ни прѣдстави г. Министърътъ на Финансите? Законъ за гербовия сборъ. То не е финансова политика; то е фискална политика. То е най-лесно нѣщо, да внасяшъ законопроекти, като имашъ болшинство, което да ги приеме, които законопроекти да увеличатъ косвенитѣ данѣци; то е най-лесно. (Нѣкой отъ дѣсницата: По-лесно и отъ закона за десетъка!) Но зеръ не можете да внесете друго нѣщо, по-здраво, по-положително, затова, защото когато се внесе законътъ за десетъка, който постоянно имате на уста, съ който либералното правителство искаше да прокара една дѣйствително спасителна мѣрка и да спаси страната, вие възстанахте съ всичката си сила противъ него. Даже органътъ на днешното правителство караше селянитѣ да не даватъ десетъкъ; да си изгорятъ снопитѣ, но десетъкъ да не даватъ. Резултатътъ отъ такава една борба е този, че тѣзи, които караха хората да си горятъ снопитѣ, да не даватъ десетъкъ, дохождатъ скоро на властъ и, понеже не могатъ да въведатъ друга финансова политика, нѣматъ друга възможностъ да намѣрятъ ресурси за посрѣщане на нуждитѣ, прибѣгватъ къмъ фискални закончета; това си го вписватъ въ акта и се хвалятъ, че тѣ дѣйствително уреждатъ нашитѣ финансии.

М. Валтовъ: По-голямъ полза ще принесе този законъ на вашитѣ приятели — ще си напълнятъ джебчетѣ.

К. Досевъ: Безъ него не може. Вие го опитвате сега. Вѣрвамъ, че Вашитѣ джебове сѣ пълни.

М. Стояновъ: За хамбаритѣ и Дуранъ-Кулакъ разправѣте!

К. Досевъ: И за него ще Ви удовлетвори. Тукъ ли искате, или вънъ? Не сте намѣрили човѣкъ да Ви мълчи.

Прѣдседателствуващъ Д. К. Поповъ: (Звъни.) Моля, г-да!

К. Досевъ: Ще прѣмина на другъ единъ въпросъ. Когато почитаемото днешно правителство не бѣше на властъ, а бѣше въ опозиция, който отъ васъ е билъ народенъ прѣдставителъ, вѣрвамъ, е чувалъ дълги рѣчи отгукъ: по 2-3 часа се е говорило по македонския въпросъ. Като знаеше днешното правителство, че този въпросъ е злобата на деня, че той поглъща всичкото внимание на нашия народъ, благоволило е да помѣсти въ тронната рѣчь, като е турнало въ устата на Господаря слѣдущето: „Извѣстни ви сѣ усилията, които, по-

срѣдъ сегашнитѣ мѣжни обстоятелства, правителството ми положи и полага, щото България да запази коректно поведение въ международно отношение. Надѣвамъ се, че тия усилия ще бѣдатъ оцѣнени по достоинство и подкрѣпени чрѣзъ турция въ дѣйствие разпорѣжданията на международнитѣ договори, които обезпечаватъ мирното развитие на Балканския полуостровъ.“ И тази частъ се перефразира въ отговорътъ по слѣдующия начинъ: „Извѣстни сѣ на народнитѣ прѣдставители усилията, които правителството положи и полага, за да запази коректно поведение въ международно отношение по случай движението отъ Рила. Като одобрява тѣзи усилия и вѣрва, че ще бѣдатъ справедливо оцѣнени отъ силитѣ подписавши Берлинския договоръ, народното прѣдставителство дава пълната си подкрѣпка на правителството за всички мѣрки отъ естество да турятъ въ дѣйствие разпорѣждането на международнитѣ договори, които обезпечаватъ мирното развитие на българитѣ въ Турция.“ Тѣй както е положено въ тронната рѣчь и въ отговора вижда се, че правителството е направило нѣщо. Значи, правителството не е стояло съ сгърнати ръцѣ. Народното прѣдставителство поиска чрѣзъ устата на нѣколко говорители отъ лѣвицата да каже г. министърътъ, какво е направилъ по този въпросъ и има ли наистина надежда за облекчение съдбата на нашитѣ братя; има ли надежда да се постигне едно рѣшение отъ европейскитѣ сили, да се добие съгласието имъ за приложение на чл. 23 отъ Берлинския договоръ? Но досега правителството отказва. Даже то отказва и на поканата, ако обича, тайно да съобщи това на народното прѣдставителство. Споредъ мене, това отказване ми дава възможностъ да се съмнѣвамъ въ хубавитѣ думи редактирани тукъ, както въ отговора на тронната рѣчь, така и въ самата тронна рѣчь. И това мое съмнѣние още повече се усилюва, слѣдъ като прочетохъ отговора на английския държавенъ мѣжъ Балфура по запитването на единъ отъ депутатитѣ отъ парламента, а именно: вѣрно ли е, че правителствата сѣ съгласили да уредятъ македонския въпросъ тѣй, както е деклариралъ Българскиятъ Министъръ на Външнитѣ Работи и Министъръ-Президентъ г. Даневъ прѣдъ комисията? Г-нъ Балфуръ е отговорилъ, че подобно нѣщо той не знае и нему не е извѣстно. Ако единъ английски държавенъ мѣжъ дохожда въ парламента да ви говори, че подобно нѣщо той не знае, значи никакви прѣговори по този въпросъ между европейскитѣ сили не сѣ водени. Тогазъ, поражда се въпросъ: ако нищо не е направено, каква нужда имаше да се помѣсти това въ тронната рѣчь, както и въ отговора? Ако почитаемото правителство не е въ положение да вземе какви да е мѣрки, или не е сполучило да добие какво и да е съглашение отъ страна на европейскитѣ сили въ полза на македонското дѣло, азъ мисля, че нѣмаше нужда да се пише въ тронната рѣчь. Ето защо и азъ се присъединявамъ къмъ другитѣ г. г. народни прѣд-

ставители отъ лѣвицата, които поискаха настоятелно отъ г. Министъръ-Прѣдседателя да отговори: той направилъ ли е нѣщо по този въпросъ; има ли какво да е съглашение между европейскитѣ сили по този въпросъ или не? Това като го искамъ, вървайте, па и вие го знаете много хубаво, искамъ го само като народенъ прѣдставителъ, защото то интересува цѣлия народъ, а не да дойдемъ да ви упрекаваме въ това, че сте направили, или че не сте направили нѣщо. По този въпросъ ние не можемъ да упрекаваме правителството, защото не зависи отъ него. Ако има въ нѣщо да го упрекнемъ, то е това, че когато днешнитѣ министри бѣха въ опозиция, тѣ осждаха бившитѣ правителства, че не работили нищо въ полза на македонския въпросъ. Покойникътъ Кичковъ цѣли списъци четѣше отъ тукъ съ имената на пострадалитѣ и осждаше правителствата, че не сж взели мѣрки. Е добръ, ако тогавашнитѣ правителства не сж изпълнили своя дългъ, питамъ, сегашното правителство изпълнило ли е дълга си спрѣмо ония нещастници въ Македония, които се прѣсѣдватъ, биятъ и убиватъ? Патриотическо ли е туй отъ негова страна да отиде да търси даже и подъ земята, къдѣ македонскиятъ комитетъ е турналъ патронитѣ и пушкитѣ, които той си е приготвилъ, за да му ги вземе, а пъкъ този фактъ недавно, прѣди 10 дена, стана? Разбирамъ, ако правителството казва, че ние не можемъ освѣнъ да пазимъ международнитѣ договори, но патронитѣ, които се купуватъ отъ македонскитѣ комитети, то нѣма право да ги взема.

Ето съ това свършвамъ.

Прѣдседателствуващъ Д. К. Поповъ: Г-нъ Страшимировъ има думата. (Гласове: Нѣма го!) Г-нъ Теню Начовъ има думата. (Гласове: Нѣма го.) Слѣдва г. Д-ръ Ношковъ.

Д-ръ П. Ношковъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Слѣдъ рѣчитѣ на ораторитѣ, които говориха досега по случай отговора на тронното слово, въ които рѣчи се изказаха нѣкои доста добри мисли както върху вътрѣшната политика на Княжеството, така и върху неговата външна политика, нека ми бѣде позволено и менѣ да кажа нѣколко думи.

Г-да народни прѣдставители! Върху първия пасажъ на отговора на тронното слово не се каза нищо отъ досега говорившитѣ оратори, като че ли този пасажъ нѣма никакво значение за народното прѣдставителство. Обаче той не е безъ значение. Въ него правителството напомнува на народното прѣдставителство високата мисия, която му е възложена отъ българския народъ, а, слѣдователно, желателно бѣше да се кажеха нѣколко думи върху тази висока мисия, която българскиятъ народъ намъ е възложилъ. Нѣма съмнѣние, че тая висока мисия, г-да народни прѣдставители, не се състои въ това: ние тукъ, въ Народното Собрание, единъ другъ да се обругаваме, да се нападаме и

да не знаемъ да държимъ единъ приличенъ езикъ. За да се изпълни тази висока мисия, прѣди всичко, ние трѣбва да бждемъ единъ къмъ другъ толерантни, та да можемъ да изслушваме своитѣ убѣждения; съ една рѣчъ, да почитаме чуждото убѣждение, макаръ и да не сме съгласни съ него. Народното прѣдставителство, като едно най-високо учрѣждение въ държавата, трѣбва да дава примѣръ на народа. Трѣбва, слѣдователно, да бждемъ едни къмъ други толерантни, и тази наша толеранция да отива дотамъ, щото да бждемъ едни къмъ други привѣтливи и учтиви. Прочее, г-да народни прѣдставители, високата мисия, която възлага народътъ на народното прѣдставителство, е, прѣди всичко, да бди народното прѣдставителство върху политическитѣ правдини гарантирани на народа отъ конституцията; да контролира народното прѣдставителство управлението на правителството по всичкитѣ отрасли на държавния организъмъ; да се замисля народното прѣдставителство върху болкитѣ на народа и да дири цѣръ за тѣхъ; да законодателствува, т. е. да отмѣни лошитѣ закони и да издава такива, които да гарантиратъ благоденствието народно въ най-широката смисълъ на тази дума. Но азбукето на народнитѣ правдини, осветени намъ отъ конституцията, нѣма съмнѣние, че се състои прѣди всичко въ свободнитѣ избори: чрѣзъ свободнитѣ избори народътъ прѣдава властта на народното прѣдставителство, отъ което излиза и правителството. И затова много умѣстно бѣше мнѣнието на ония г. г. народни прѣдставители, които съ натискъ говориха върху втория пасажъ на отговора на тронното слово, въ който се засѣга старанието и грижитѣ на правителството за замяне реда, законността и свободата въ страната, доказателство на което сж били послѣднитѣ окръжни, общински, както и допълнителнитѣ законодателни избори.

Вѣрно ли е, прочее, че сегашното правителство се старае да се замятъ редътъ, законността и свободата въ държавата, или не? Ако приемемъ, че станалитѣ избори на 4, 11 и 18 августъ т. г. и допълнителнитѣ законодателни избори на 1 септемврий не сж били свободни, то нѣма съмнѣние, че такова едно правителство не заслужа довѣрието на народното прѣдставителство. Но ако приемемъ противното, естествено е, че народното прѣдставителство трѣбва не само да се радва за това, но и да укаже нужната поддръжка на подобно едно правителство.

Г-да народни прѣдставители! Ние живѣемъ между този народъ, движимъ се въ неговата срѣда. Това, което се казва отъ тази трибуна, се знае отъ всички ви, и който говори истината, общественото мнѣние го похвалява, който си криви душата, общественото мнѣние го укорява. И надъ правителство, и надъ народно прѣдставителство стои общественитѣ сѣдия — общественото мнѣние. Това общественото мнѣние, нека ми бѣде позволено да кажа, не е съгласно съ мнѣнието на опозицион-

нитѣ оратори. Прѣди всичко, не е вѣрно твърдението на нѣкои отъ г. г. ораторитѣ, че избирателитѣ указали голѣма апатия. Тѣзи сѣшитѣ избиратели, ако бѣха дали довѣрието си на опозиционнитѣ кандидати, нѣма съмнѣние, че тѣ щѣха да твърдятъ отъ тази свещена трибуна, че народътъ е възмъжалъ и въ тая своя политическа възмъжалостъ дава своето довѣрие тѣмъ, т. е. на опозиционнитѣ кандидати. Ноторно е, всеизвѣстно е, че имаше голѣмо стечение на избиратели въ градскитѣ и селскитѣ избори. Не по-малко е истина, че това стечение на избиратели не бѣ толкова голѣмо при окръжнитѣ избори, станали на 4 августъ т. г. По всѣка вѣроятностъ, тия окръжни избори не сѣ били толкова отъ голѣмъ интересъ за избирателитѣ, затова и тѣ не сѣ явили въ голѣмо количество. Казва се, че на 1 септемврий нѣмало много избиратели. Г-да народни прѣдставители! На 1 септемврий, при допълнителнитѣ законодателни избори, истина е, че нѣмаше голѣмо стечение на избиратели; но тия избиратели бѣха избиратели, принадлежащи къмъ опозиционнитѣ фракции, и твърдѣ естествено е, че тѣ не можеха да се явятъ, защото бѣха обезкуражени. Избирателитѣ, принадлежащи къмъ опозиционнитѣ групи, вече на 4, на 8 и на 18 августъ бѣха изгубили изборитѣ. Тѣ знаеха, че тѣхъ ги чака и четвърто поражение. Затова твърдѣ естествено е, дѣто по-малко избиратели се явиха на 1 септемврий. И азъ не мога по никакъвъ начинъ да си изтъквавамъ обстоятелството, дѣто въ Врачанската избирателна околия е нѣмало даже опозиционенъ кандидатъ. Това не може друго-яче човѣкъ да си го изтъкува, освѣнъ съ убѣждението на опозицията, че тя не е искала да се яви да се сражава, защото е прѣдвиждала своето поражение. По седемъ допълнителни избори нѣма подадена нито една контестація; само по два избора, по Пловдивския и Анхилския, имаше подадени контестації. Контестаціята по Анхилския изборъ не привлече ни най-малко вниманието на г. г. народнитѣ прѣдставители, щото нито единъ отъ опозиционнитѣ оратори не се осмѣли да защити, да поддържа тази контестація. (П. Ковачевъ: Не се докладва!) Никой не пожела да се докладва, да се чете. (П. Ковачевъ: Г-нъ Теню Начовъ каза, че е вѣстникарска статия!) Слѣдователно, г. Досевъ бѣше неправъ, дѣто, когато говорѣше за вътрѣшната политика на правителството, каза, че по Анхилския изборъ нѣмало свобода, свободата на избирателитѣ била изнасилена. А по Пловдивския изборъ каква бѣше контестаціята? Разгледана отъ народното прѣдставителство въ всичкитѣ нейни пунктове, тя биде отхвърлена, като незаслужающа никакво внимание, като съдържаща факти лъжовни, несходни съ истината, съ дѣйствителността. Самиятъ фактъ, г-да народни прѣдставители, че въ Пловдивъ, въ този центъръ на размирици, въ този центъръ на нарушения на избирателния законъ по изборитѣ, въ този центъръ, дѣто рѣдко избори

минаватъ безъ шайка, безъ кръвопролитие, — самиятъ фактъ, казвамъ, че на 1 септемврий е нѣмало никакво кръвопролитие, никакво убиство, е доказателство, че тишината и редътъ сѣ били спазени. Тамъ, дѣто се сражава единъ Геннадиевъ, тамъ, дѣто се сражава единъ Гатевъ, корифей на стамболиститѣ, тамъ не можете ние да очаквате — опитътъ ни учи — изборитѣ да станатъ безъ шумъ, безъ нарушение на закона за изборитѣ, безъ никакви шайки. Най-послѣ, и по него изборъ още на 29 августъ заинтересованитѣ кандидати сѣ искали войска и тя прѣзъ деня на изборитѣ е въдворила мира и тишината, и на всѣки избирателъ е била дадена свобода да упражни своето най-свето право — изборното право. И какво ние виждаме? Опозицията тамъ е поражена съ около 200 гласа по-малко. Слѣдователно, не можеше другъ изходъ да се очаква слѣдъ жизнеспособността на изтирнатата сесия на настоящето Народно Собрание, което издаде нѣкои, макаръ малки закончета, по отъ голѣмо економическо значение за нашето селско население, какъвто е, напр., законътъ за челядниятъ имотъ: (Единъ прѣдставителъ: Да пропавашъ!) слѣдъ разрушаването на финансовата криза, която нѣколко години наредъ висѣше надъ държавнитѣ финансии като Демоклевъ мечъ, — слѣдъ всички тѣзи нѣща не можеше избирателитѣ да останатъ равнодушни къмъ настоящето правителство и не можеше да не му дадатъ своята подкрепа, и затова ние виждаме, че отъ 10-тѣ допълнителни избори 9-тѣ ги печели прогресивно-либералната партия, т. е. 9-тѣ народни прѣдставители поддържатъ настоящето правителство, а единиятъ е независимъ. Всичко това за стѣпнатия и безпристрастенъ наблюдател е толкова ясно, щото нѣма нужда отъ никакви други доказателства.

Ама едно правителство, и да е дало свободни избори, нѣмало нужда да се казва въ отговора на тропната рѣчь, че „народното прѣдставителство се радва, като вижда искрениитѣ старания и грижи на правителството за закъчаването реда, законността и свободата въ страната“ и пр. Г-да народни прѣдставители! Азъ казвамъ, че туй нѣщо трѣбва да се напомнива на всѣко българско правителство. Ако искаме ние да се радваме на едно конституционно управление, прѣди всичко ние, народнитѣ прѣдставители, трѣбва да се грижимъ, щото законътъ за изборитѣ да се изпълнява по всичкитѣ си точки. Ние трѣбва да занесваме отъ всѣко едно правителство да гарантира реда, законността и свободата въ деня на изборитѣ. Това нѣщо въ други нѣкои държави, като напр. въ Англия, въ Франция, нѣма нужда да се напомни на едно правителство, по въ България, която е живѣла досега 25 години политически животъ, това нѣщо трѣбва да се напомни на всѣко едно правителство, защото рѣдки сѣ били у насъ правителствата отъ миналото, които сѣ давали свободни избори. А всѣко едно правителство, което и да бѣде то, лесно може да попадне въ грѣшки,

лесно може да се самооболчи отъ властѣта и лесно може да тръгне въ кривия път, въ пътя на нарушенията. А пъкъ изборитѣ бждатъ ли свободни, народътъ всѣкога ще намѣри хора, на които да повѣри своитѣ сѣдбини. Днесъ ако сме ние въ тая свещена ограда, утрѣ може да бждемъ замѣнени отъ хора по-достойни за довѣрието на народа. Ето защо, понеже свободата на изборитѣ е азбуката на конституционния животъ, ако и да не се казватъ, може би, въ друга конституционна държава такива нѣща, каквито сѣ казани тукъ въ втория пасажъ, въ България туй нѣщо трѣбва да се напомня, да се напомня и пакъ да се напомня на всѣко едно правителство. Трѣбва да се напомня отъ народното прѣдставителство, защото, както казахъ, свободата на изборитѣ е основата на единъ конституционенъ животъ. (К. Мирски: Тронната рѣчь съдържа просто хвалби. Никое правителство не трѣбва да се хвали.) Ние не хвалимъ правителството, а му напомняме неговитѣ най-важни обязанности, — че то е длъжно да се грижи да дава свобода по изборитѣ, да се грижи за реда, за свободата и законността въ страната. (К. Мирски: Вие му давате патентъ съ това, а не му напомняте.) Ние му напомняме и трѣбва да му напомняме — ние сме въ правото си като народни прѣдставители.

Г-нъ Кирковъ, като говорѣше по отговора на тронното слово, че политическитѣ правдини на българския народъ се застрашавали отъ нѣкого си, застрашавали се отъ този и този тозъ, така го каза, като че народното прѣдставителство вече да разбираше кой е този тозъ, отъ когото се застрашавали политическитѣ правдини на българския народъ. Азъ разбрахъ, и г. Кирковъ нѣма да откаже, че той искаше да каже, че народнитѣ правдини или политическата свобода на българския народъ се застрашава отъ Държавния Глава. Нека ми бжде позволено да кажа, че това не е така, г-нъ Кирковъ, и азъ имамъ исторически съображения отъ нашата най-близка история. (Г. Кирковъ: Сѣщото казваше и г. Даневъ.) Не каза г. Даневъ тъй; Вие изпорчихте неговата мисль и неговитѣ думи. (Д. Благоевъ: А какъ бѣше неговата мисль?) Ще ви кажа по-нататъкъ.

Г-да народни прѣдставители! Нѣма съмнѣние, че основниятъ нашъ законъ, конституцията, дава голѣми права на Държавния Глава, като факторъ въ управлението. Въ нея между другото е казано, че правителството управлява подъ ръководството и надзора на Държавния Глава; слѣдователно, той има право на надзоръ, той има право на ръководство на всѣко едно българско правителство. И ние виждаме въ нашата история, че много пъти правителствата въ миналото, като не сѣ давали свободни избори, тѣ сѣ си съставлявали едно изкуствено болшинство въ Народното Събрание, изкуствено болшинство, което г. Петковъ нарече и слѣпо болшинство, което понѣкога се увѣлчвало. Това,

г-да народни прѣдставители, е било вѣрно въ миналото, а, не дай Боже може да бжде вѣрно и въ бждѣще. (П. Ковачевъ: А въ настоящето какво е? — Г. Кирковъ: Г-нъ Даневъ го призна.) Моля Ви се! — Въ такъвъ случай, ако се случи подобно едно нѣщо, кой е онзи, който трѣбва да се вслуша въ общественото мнѣние, което се изразява въ пресата, чрѣзъ митинги и по другъ начинъ, че народътъ не е доволенъ отъ управлението на едно правителство; кой е онзи, който въ такъвъ случай трѣбва да се погрижи за народнитѣ правдини? Не е ли оня факторъ, който се нарича държавенъ глава? Не трѣбва ли той тогава на таква едно правителство да откаже своето довѣрие и, ако той направи това, не се ли явява като най-голѣма гаранция на конституционнитѣ правдини? Събитията, които станаха на 18 май 1894 г., не се ли дължатъ на Държавния Глава, който, слѣдъ като се вслуша въ мнѣнието на народа, изразено чрѣзъ митинги, чрѣзъ печата, изказа своето недовѣрие къмъ Стамболивия режимъ и освободи държавата отъ неговото тираническо управление. — Азъ съжалявамъ, че нѣма тука стамболиститѣ да ме чуятъ. Тогава българскиятъ народъ възблагодари на този факторъ, на Короната, че го избавила отъ едно слѣпо болшинство, което самъ Стамболовъ бѣше нарекълъ куци кончета.

По-нататъкъ, въ 1899 г., когато народняцитѣ се радваха тоже на едно болшинство въ Народното Събрание, което ги подкрѣпяше, ако и да бѣха направили извѣстни нарушения; когато тѣхното правителство бѣше кривнало малко жеглитѣ, отклонило се бѣ отъ правия пътъ и тръгнало въ кривия; когато общественото мнѣние, криво или право, обвиняваше народняшкия режимъ като гешефтарски, — народътъ изказа къмъ него своето недовѣрие чрѣзъ митингитѣ и пресата, — този народъ чиято воля бѣ тоже узурпирана по изборитѣ прѣзъ 1896 г., та не можѣ да докара тукъ, въ тая свещена ограда, едно болшинство отъ опозицията, което да събори народняшкото правителство, и тогава, казвамъ, Държавниятъ Глава, този факторъ отгорѣ, на основание на конституцията, вслуша се въ общественото мнѣние, изказа своето недовѣрие къмъ народняшкото правителство и то падна. Слѣдователно, азъ ви казахъ, че ако не бѣше този факторъ отгорѣ, по чиего ръководство и надзоръ правителствата да управляватъ, то въ такъвъ случай ние досега не щѣхме да се освободимъ отъ тия режими, противъ които най-много викатъ социалиститѣ. (В. Димитровъ: Да ви изцѣжда като лимони и да ви хвърля на боклука. Наскаро пакъ ще ви изхвърли.) Г-нъ Владимиръ Димитровъ, този факторъ е именно, който трѣбва да надзирава постѣпкитѣ и управлението и на сегашното правителство. Азъ ви казвамъ, че ако и сегашното правителство, което азъ засега поддържамъ, тръгне по пътекитѣ, по които вървѣха миналитѣ правителства — режимътъ на Стамболова, на народняцитѣ, на Радославова и пр., — ще бжде въ правото този

сжиять факторъ да му каже, че то вече не се радва на неговото довърне; а съгласно основния законъ, неизбѣжни сж за едно правителство двѣ довърния: довърнието на Короната и довърнието на народното прѣдставителство — не е достатъчно само да се има довърнието на народното прѣдставителство, което може да бѣде излъгано, може да бѣде изтрѣгнато, което по разни изкуствени начини може да се има на своя страна. Вие твърдѣ добръ знаете, че може едно правителство лесно да спечели болшинство въ Народното Събрание и това болшинство съ редъ години да го поддържа, въпреки народното желание. Тогава къмъ кого ще се обърне народътъ? Да, ще кажете къмъ митингитѣ, къмъ печата и пр. Но кой трѣбва да се вслуша въ народната воля? Правителството не слуша, народното прѣдставителство е слѣпо послушливо. Къмъ кого, прочее, ще се обърне народътъ? Естествено е, че ще се обърне къмъ този факторъ отгорѣ, който се явява така неизбѣженъ за благоденствието, за доброто управление на една държава. Така сж разсуждавали нашиятъ прадѣди, когато сж писали конституцията, на която и вие и ние трѣбва да се покланяме. (К. Мирски: Кажете нѣщо за интернирането на генералъ Цончева и нему подобнитѣ. — Г. Кирковъ: Тукъ го прикова. — Смѣхъ.) Чакайте, г-нѣ Мирски, и заплатенъ отговоръ ще получите. — Така щото азъ отблъсвамъ казването на г. Киркова, че будѣто-бы народнитѣ правдини се застрашаватъ отъ Държавния Глава. Напротивъ, Държавниятъ Глава, слѣдъ като повѣри въ 1899 г. властта на стамболиститѣ и радославиститѣ, и слѣдъ като се вслуша въ народното негодуване противъ управлението на Радославова по закона за десетѣка, освободи народа отъ управлението му; и, най-сетѣ, въ строго съблюденіе на конституцията, повѣри приврѣменно властта въ ръцѣтъ на едно правителство ад хос, само и само да се произведатъ едни свободни избори, чрѣзъ които да може той — Държавниятъ Глава — да узнае волята народна. И оттогава, може да се каже, настѣпи въ България една ера на правиленъ конституционенъ животъ. Изборитѣ на Рача Петровъ дадоха едно коалиционно правителство, начело на което бѣха г. г. Каравеловъ и Даневъ. И слѣдъ това пакъ настѣпиха едни избори, отъ които се роди днешното Народно Събрание. Слѣдователно, ние, г-да народни прѣдставители, криво да стоимъ право да говоримъ, трѣбва да признаемъ, че сме направили една голѣма крачка въ конституционния животъ, и въ интереса на отечеството е, макаръ и да сме толкова групи въ Народното Събрание, да поддържаме сегашното правителство, да видимъ дали то ще изпълни своята програма, или не. (Г. Кирковъ: Ако не я изпълни?) Ако не я изпълни и ако не желае да я изпълни, азъ съмъ първиятъ, който ще кажа, че то е излъгало народа и, слѣдователно, не е достойно да го управлява. Така ли мислите, г-нѣ Благовъ, че ние не знаемъ кога да поддържаме едно правителство?

Ние не сме социалисти та да се придържаме слѣпо къмъ социалистическитѣ учения; ние гледаме по-практически на живота.

Г. Кирковъ: Щомъ се удави корабътъ, мишкитѣ бѣгатъ. (Смѣхъ.)

Д. Влаговъ: (Къмъ г. оратора.) Ще ми позволите ли двѣ думи? Г-нѣ Министъръ-Президентътъ, когато говорѣше, въ своето експозе, изказа мисълта, че той прѣдпочита да падне отъ тукъ, отъ Камарата, отколкото отъ нѣкъдѣ отъ другадѣ — отъ Короната. Мисълта, която изказа г. Даневъ, е сжщата, която изказа и г. Кирковъ.

Д-ръ П. Ношковъ: Мисълта на г. Данева бѣше слѣдующата, така, както азъ я схванахъ и разбрахъ. Г-нѣ Даневъ, като видѣ при допълнителнитѣ избори, че опозицията съвършено се е обезкуражила, защото при сѣ че се съедини, сѣ не можѣ да изпрати тукъ, въ Народното Събрание, нито единъ опозиционеръ, при едно стечение на обстоятелствата, при едно възможно разтуряне на настоящата Камара, при едни втори избори, произведени при настоящето правителство, той се плаши, че опозицията ще изпрати малцина депутати, които да я прѣдставяватъ тукъ въ това Народно Събрание; и тогава едно такова Народно Събрание, безъ опозиция — съзна г. Даневъ, — не ще може да изпълни своя дългъ къмъ отечеството. И тогава г. Даневъ се опасяваше — така, както азъ схванахъ неговата мисълъ, — че може неговото болшинство, което го поддържа въ Народното Събрание, да се обърне на едно болшинство, което по тѣзи или онѣзи причини, безъ да му държи много-много смѣтка, да поддържа едно правителство, макаръ то да се би отклонило отъ програмата на прогресивно-либералната партия. Отъ това се опасяваше г. Даневъ, и тогава, когато народътъ ще вземе да негодува противъ такова едно правителство, чрѣзъ митинги, чрѣзъ пресата, пакъ ще трѣбва то, понеже Народното Събрание не е въ състояние да го събори, да падне по искането на Държавния Глава, нѣщо което не е желателно и пригодно за едно правителство. Тази бѣше мисълта на г. Данева. И затова той каза, че би желалъ да го събори факторътъ отдолу, да го събори народното прѣдставителство; ако пада, да пада по желанието на оня вторъ факторъ, по желанието на народа, а не по желанието на Държавния Глава. А пъкъ азъ казвамъ, че може единъ държавенъ мжжъ да падне и по желанието на фактора отгорѣ. Това не е нищо, защото той, както казахъ, трѣбва да управлява по довърнието на двата фактора: и по довърнието на фактора отгорѣ, и по онова на народното прѣдставителство. (В. Димитровъ: Кой е по-високъ факторъ?) Нѣма съмнѣние, висшиятъ факторъ е народното прѣдставителство, защото народътъ е, който дава властта и на оня факторъ отгорѣ. (В. Димитровъ: Вашата теория не бѣше тъй!) Но не

е срамата и грѣхота, ако едно правителство се оттегли, защото е изгубило довѣрието на Държавния Глава.

Ето защо, г-да народни прѣдставители, ние по никой начинъ не можемъ да приемемъ възгледа на г. Киркова, а, напротивъ, трѣбва да приемемъ, че този възгледъ бѣше казанъ по привычка, само и само да се нападне Държавния Глава. (Г. Кирковъ: Не е тъй. Нѣмаме нужда да нападаме Държавния Глава. Вие бѣхте комплотаджии.) Ето защо, г-да прѣдставители, азъ намирамъ, че вториятъ пасажъ отъ отговора на тронното слово е умѣстенъ и, като такъвъ, ще го подпиша, и вѣрвамъ, че и болшинството на Народното Събрание ще го подпише.

Ида сега до третия пасажъ, въ който се говори за финанситѣ на държавата. Г-да народни прѣдставители! Въ миналата извънредна сесия на Народното Събрание всички говорихме, казвахме, съзнавахме, че най-големата спѣшка за правилното развитие на страната въ финансово отношение сж летищитѣ дългове и че заемътъ отъ 106.000.000, който гласувахме, гласувахме го главно, за да се прѣмахне летищиятъ дългъ, за да се прѣмахне тази спѣшка въ правилното развитие на страната, или, по-добрѣ да се изразя, въ правилния вървежъ на държавния бюджетъ. И дѣйствително, това е така. Стига само да погледнемъ малко по-безпристрастно въ нашитѣ финанси, ще видимъ, че досегашнитѣ затруднения, които ни спѣваха, се отстраниха. Това най-добрѣ ще познаемъ, когато се сключи бюджетното упражнение за 1902 г. Тогава, именно, ще можемъ ние да познаемъ доколко е билъ благотворенъ заемътъ отъ 106.000.000 за държавнитѣ финанси. Но най-утѣшителното, г-да народни прѣдставители, е това, което ни каза г. Давевъ и което е съгласно съ дѣйствителността, — че облигациитѣ по този заемъ не сж въ рѣцѣтъ на европейскитѣ банки, а се намиратъ между французката публика; слѣдователно, кредитътъ, който ни се направи по този заемъ, не ни се прави отъ нѣкакви си европейски банки, а ни се прави чрезъ тѣхъ отъ французката публика. Така щото, това показва, че, ако нашата държава се намѣри пакъ въ нужда отъ нѣкакъвъ си заемъ, може смѣло да протегне рѣка къмъ французкия народъ.

Сега настѣпва четвъртиятъ пасажъ по отговора на тронното слово. Този пасажъ, г-да народни прѣдставители, е толкова тържественъ и толкова величественъ по своето съдържание, щото не вѣрвамъ, че може да има народенъ прѣдставителъ, който да се осмѣли да каже поне една дума противъ неговото съдържание. Въ него се споменува за Шипченскитѣ тържества, въ него се споменува за особеното благоволение на Негово Величество Всероссийскитѣ Императоръ къмъ България, къмъ Негово Царско Височество нашия Князь и къмъ Августейшия му домъ. Тѣзи тържества сж толкова краснорѣчиви, щото тѣ нѣматъ нужда отъ краснорѣчието на когото и да е отъ насъ, а прѣдъ тѣхъ

трѣбва само да благоговѣемъ и съ едно дълбоко благоговѣние трѣбва да подпишемъ този пасажъ. Този пасажъ споменува за едно събитие, което ще остане епоха въ нашата най-нова история; този пасажъ запечатва 25-годишния животъ на нашето политическо освобождение, и послѣдствията му може би сега толкова да не се чувствуватъ, но ще настане врѣме въ блѣдѣ да се почувствуватъ и тогава ние ще си припомнимъ за тѣхното велико значение. Най-първото слѣдствие отъ тѣзи Шипченски тържества е слѣдующата телеграма, пълна съ значение за българския народъ, отправена отъ Негово Величество Всероссийския Императоръ, Николай II, до Негово Царско Височество Българския Князь, Фердинандъ I: (Чете.) „Великиятъ Князь Николай ми донесе за всичкитѣ подробности по величественитѣ празненства и по трогателния приемъ, направенъ отъ българския народъ на прѣдставителитѣ на руската армия. Изказвамъ на Ваше Царско Височество моята дълбока благодарностъ и Ви моля да вѣрвате въ моето искрено и неизмѣнно приятелство. Николай й.“

Единъ отъ най-великитѣ императори на свѣта, Всероссийскитѣ Императоръ Николай II, увѣрява Княза на малка България въ своето искрено и неизмѣнно приятелство. Г-да народни прѣдставители, каквото щете казвайте, но искренното, неизмѣнното приятелство на единъ руски императоръ е неизбѣжно потрѣбно за малка България, за да постигне тя свои националенъ идеалъ. Ако за освобождението на България се изискваше благоволенieto на О бозѣ почившия, никогато незабравимия Всероссийски Императоръ Александъръ II, Българскитѣ Освободителъ, то и за доосвобождението на България се изисква благоволенieto на неговия внукъ, сегашниятъ Руски Императоръ Николай. Това не сж само думи, това сж обѣщания. И царетѣ, рускитѣ царе, умѣятъ да държатъ своитѣ думи, своитѣ обѣщания. Азъ бихъ желалъ и другитѣ социалисти отъ социалистическата група да чуятъ моитѣ думи, защото г. Кирковъ се осмѣли да каже, между другитѣ нелѣпости, които тукъ каза, че за сегашнитѣ кръвопролития въ Македония Русия била причина и рускиятъ прѣдставителъ въ Цариградъ. Това трѣбва ние, г-да народни прѣдставители, да отхвърлимъ съ едно голѣмо негодуване. (Я. Сакъзовъ: Не е говорилъ той така!) Азъ се обръщамъ къмъ свидѣтелството на г. г. народнитѣ прѣдставители. Когато г. Кирковъ говорѣше по външната политика, той напираше, че външната политика на сегашното правителство била политика на недоразумѣния, политика неопрѣдѣлена и, като такава, била причина за кръвопролитията отвѣдъ Рила; на тѣзи кръвопролития били причина още руската политика въ Македония и рускитѣ интереси на близкия изтокъ.

Г-да народни прѣдставители! Настѣпва петиятъ пасажъ, дѣто се казва, че „извѣстни сж на народнитѣ прѣдставители усилията, които правителството положи и полага, за да запази коректно поведение въ

международно отношение по случай движението отива Рила. Като одобрява тези усилия и вярва, че ще бъдат справедливо оценени от силите подписавши Берлинския договор, народното представителство дава пълната си подкрепа на правителството за всички мерки от естество да турят въ действие разпоредбата на международните договори, които обезпечават мирното развитие на българите в Турция. — Какво искате, г-да народни представители, повече от туй, което е изказано в този пасаж, касателно нашата външна политика? Може ли по-красноречиво, по-постоянно едно народно представителство да се обърне към правителството? Но вие искате това правителство да дойде да ви изложи всичко онова, което е направило. Ами това правителство може ли, в интереса на държавната тайна, в интереса на цялостното наше отечество, да дойде тук да ни разкрие всичко онова, което е направило? Неужели ние, които претендираме, че сме излезли от сръбската на народа, които се вслушваме в неговия глас, не знаем какво се върши отсам и отатък Рила? Неужели ние не знаем, че там се кърви, лъжат, че робът там иска от петвековното си робство освобождение; че той рикае за правдините, които му са гарантирани от чл. 23 на Берлинския договор? Това, вярвам, ние всички знаем, това всички нас възмуща: възмуща българите отсам, възмуща българите и отатък Рила. И пакъ ние виждаме, че едно правителство вместо да прѣврати границите, начертани от международните договори, то стои, настоява, иска, по начинъ какъвто то намира за добър, приспособяването, даването на ония правдини, изказани в чл. 23 отъ Берлинския договор, правдини, които се вече дадоха на островъ Критъ. Работата е за автономни правдини. Както се дадоха на островъ Критъ, нашето правителство иска така да се дадатъ и на нашите брати отива Рила, в Македония и Одринско. Достатъчно е, че то иска. Какъ иска, какви усилия то прави — нѣма нужда ние да ги знаем, защото когато правителството намѣри за добър, то ще ни ги каже. И ако сега не ни ги казва, нека не бъдемъ толкова любонитни; достатъчно е да знаем, че едно българско правителство си е изпълнило дълга и че на едно такова българско правителство трѣбва народното представителство да даде своята мощна подкрепа за всички мерки от естество да турят въ действие разпоредбата на международните договори, които обезпечават мирното развитие на българите в Турция. Кои са тия международни договори? Не е ли Берлинският договор, не е ли чл. 23 въ него, а, слѣдователно, българското представителство, като оценява усилията на нашите брати в Одринско и Македония и като оценява действията на нашето правителство, дава му своята подкрепа за да се осъществятъ обѣщаните реформи въ чл. 23 отъ Берлинския договор. И какво повече можемъ да дадемъ на едно българско пра-

вительство и какво повече можемъ да искаме отъ туй правителство да ни казва тукъ, въ тази свещена ограда? Тези интереси, г-да народни представители, са интереси, които стоятъ по-високо отъ всички партийни интереси въ България; тѣ са интереси на цялия български народъ, който ни е пратилъ тукъ. Слѣдователно, да не бъдемъ любонитни, да имаме пълна вяра, че и въ тия хора, които са днесъ начело на българското правителство, има поне толкова патриотизъмъ, колкото има въ ония, които искатъ да заставятъ г. Премьеръ-Министра да имъ каже всичко какъвто е изпълнилъ по външната политика, касателно движенията на нашите брати отива Рила. Ето защо, г-да народни представители, като изтъквамъ факта, че за пръвъ пътъ слѣдъ 25-годишно политическо съществуване на България се намѣри едно народно представителство, което така велегласно да отговори на тронната рѣчь, заиска отъ българското правителство да се постарае чакъ по-скоро, силите, подписавши Берлинския договоръ, да изпълнятъ реформите, които са обѣщани на християните въ Балканския полуостровъ, въ чл. 23 отъ Берлинския договоръ; като констатирамъ този отраденъ фактъ, казвамъ, азъ не мога, освѣтъ да поздравя комисията, която е приготвила отговора на тронното слово и да я събравамъ, че ти е съумѣла да схване великия моментъ и да даде нужната подкрепа на българското правителство за запознание цялостните интереси на нашето отечество. Кой какъвто ще да мисли, г-да народни представители, но на мене нека бъде позволено да бъда малко нѣщо оптимистъ, да не влизамъ въ кръга на пессимизма, защото той ще ни докара въ едно отчаяние, а човекъ който се отчаява, не може да напредва; народъ, който нѣма идеалъ, не може да върви напредъ. Ние трѣбва да се готвимъ за великия моментъ, въ който ще бъдемъ повикани да управляваме автономната половина на неосвободените досега българи; ние трѣбва да бъдемъ готови да осъществимъ единъ денъ съ автономна дарувана на одринци и македонци, подобна на автономията дарувана на островъ Критъ. Но не забравяйте, че оня, който е най-главниятъ виновникъ да се даде автономия на островъ Критъ, той ще бъде, несъмнено, виновникътъ и за автономно управление въ Одринско и Македония. Азъ смѣя да се лаская съ надеждата, че ние въ недалечно бъдеще ще осъществимъ съ една Западна-Румелия и дано животътъ на тая Западна-Румелия бъде толкова кратъкъ, колкото бѣше кратъкъ животътъ на бившата Източна-Румелия. (Ражоуплескание отъ дѣсницата.)

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Давамъ 5 минути отидихъ.

(Слѣдъ отидихъ.)

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: (Звъни.) Засѣданieto се продължава.

Г-нъ Теню Начовъ има думата.

Т. Начовъ : (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Миналата сесия, когато уважаниятъ Тетевенски народенъ прѣдставителъ, г. Гешовъ, стана да говори по отговора на тронното слово, той каза, че въ Англия, отечеството на парламентаризма, по отговора на тронното слово никакви дебати не ставатъ. И дѣйствително, г-да народни прѣдставители, азъ съмъ мислилъ много, каква смисълъ има да се дебатира отговора на тронното слово, когато въ края на краищата нищо друго не може да излѣзе, освѣнъ да се вотира изцѣло, както е прѣдставенъ, още повече, когато ни е извѣстно, че правителството разполага съ едно болшинство. И особено въ една уставно-монархическа държавна, каквато е нашата, азъ не намирамъ смисълъ да се дебатира върху отговора на тронното слово, защото нѣма да се намѣри единъ народенъ прѣдставителъ, който да укори Държавния Глава заради неговата рѣчь, каквато и да бѣде тя. По тѣзи причини, г-да народни прѣдставители, азъ още отсега ви заявявамъ, че каквото и да слушахъ, дѣто се говори по този отговоръ, каквото и да има да се говори, азъ нѣма нищо друго да направя на края, освѣнъ когато се гласува, да вдигна рѣка и да гласувамъ за приемането отговора на тронното слово.

На 15-й т. м., когато се отвори Народното Собрание, азъ не присѣдствувахъ тукъ, но въ Пловдивъ, дѣто бѣхъ, взехъ тронното слово и го прочетохъ. И да ви кажа право, много се зарадвахъ, че го намѣрихъ толкова кратко и че въ него не се съдържаха даже никакви законопроекти, които, вѣроятно, ние има да разглеждаме сега; казахъ, слава Богу, въ тая сесия ще спечелимъ много врѣме отъ онова, което въ миналата сесия изгубихме, защото о какво има да се захванемъ, нѣма какво да се критикува по тронното слово, а така ще постъпимъ, както въ Англия, ще парафразираме тронното слово и ще минемъ по-нататкъ. Истина, азъ нѣма да укори г. г. народнитѣ прѣдставители, които говориха по отговора на тронното слово, нито тѣхнитѣ рѣчи; но мисля че имаше възможностъ всѣки единъ отъ тѣзи, които изказаха своитѣ идеи, своитѣ мнѣния по разни въпроси, и да ги не изказваха сега по случай отговора на тронното слово. Въ цѣлата наша сесия ще излѣзатъ на лице разни законопроекти по финансовата частъ, по административната частъ, по външни въпроси и пр., така щото, всѣки единъ отъ г. г. ораторитѣ щѣше да намѣри единъ моментъ, единъ случай, да изкаже своитѣ мисли върху въпроситѣ, които има да разискваме. Слѣдователно, отъ тази точка зрѣние ние направихме една погрѣшка, дѣто въведохме въ практика, щото при отговора на тронното слово всѣки каквото може и каквото знае да го изкаже. Но както и да е, г-да народни прѣдставители. Азъ, когато прѣвъ пътъ се извади тукъ за прочитане отговорътъ на тронното слово на второ четене, даже мислѣхъ, че сега му е врѣме и мѣсто да усвоимъ тази практика на по-стари парламентарни държави, защото г. прѣдседателътъ като пита нѣколко пъти

има ли нѣкой да говори, никой не отговори. И най-послѣ г. Юрданъ Теодоровъ стана, качи се на трибуната и каза: виждамъ, че никой нѣма да говори, та за да не мине съвсѣмъ безъ говорене, азъ ще кажа нѣколко думи. Така бѣше. Но слѣдъ това какво излѣзе? Слѣдъ рѣчта на г. Теодорова една зараза обхвана, наелектризира всички да се изкажемъ кой каквото знае, както ставаше и по-напрѣдъ. Ето защо, ви казвамъ, г-да народни прѣдставители, нито мислѣхъ, нито желяхъ и даже бѣхъ противъ да се говори каквото и да е по случай отговора на тронното слово, но не можяхъ и азъ да избѣгна отъ тая зараза, отъ таи мания, която обладѣ всички въ този моментъ. (Смѣхъ.) И заради това, като вземамъ поводъ отъ онова, което се говори отъ разнитѣ г. г. оратори, намирамъ, че не трѣбна да изтѣрва случая да се изкаже и азъ. (Д. Христовъ: Значи, и Вие сте заразенъ!) Заразенъ съмъ, както и Вие.

Г-да народни прѣдставители! Трѣбва да ви заяви прѣдварително, да ви прѣдупрѣдя, че азъ се качвамъ тукъ да говори не като членъ на болшинството — нѣма да прѣдставявамъ неговитѣ идеи, нито ставамъ да защищавамъ правителството по отговора на тронното слово. Азъ прѣдварително ви казахъ, че така го разбирамъ: парафразирай, вдигай рѣка и свършена работа. Ако има да говоря по единъ въпросъ, за който говориха и други, то азъ ще говоря по него чисто отъ моя точка зрѣние, по мои понятия, и заради туй азъ ще моля г. г. народнитѣ прѣдставители, ако въ моята рѣчь намѣрятъ нѣщо за укоряване, да не го отдаватъ нито на болшинството, нито на правителството; укоритѣ трѣбва да се отнасятъ върху мене.

Г-да народни прѣдставители! Въпросътъ, за който искамъ да говоря азъ, е дневниятъ въпросъ, именно македонскиятъ въпросъ. По този въпросъ азъ се рѣшихъ да говоря, защото видѣхъ, че водителитѣ на разнитѣ групи се захванаха здраво за него и искаха настоятелно отъ правителството да имъ даде нѣкои обяснения, да се освѣтлятъ, какъ стои този въпросъ, понеже го считатъ най-сѣдобносенъ. И дѣйствително, азъ мога да кажа: тѣ иматъ право за това. Но особено впечатление ми направи рѣчта на талантливия и уважания ораторъ г. Кирковъ — не искамъ да му правя комплиментъ, говоря откровенно; оставамъ настрана неговата рѣчь за тѣхното социалистическо евангелие, не искамъ да говоря за него, — който, като се докосна до този въпросъ, каза, че правителството по него пунктъ води една нестрога опрѣдѣлена политика и, благодарение на тази нестрога опрѣдѣлена политика, на това лавиране, става причина, дава поводъ да ставатъ кръвопролития задъ Рила, даромъ. Истина, г-да народни прѣдставители, азъ до една степенъ ще се съглася съ г. Киркова; колкото се отнася до този пунктъ, и азъ сподѣлямъ неговото мнѣние, че правителството не е окончателно, не е категорично по него. Но ако казвамъ туй нѣщо, азъ не го казвамъ съ цѣлъ да укоря правителството, защото, споредъ

моето дълбоко убъждение, това ли правителство е, друго ли е, което и да бъде, не можеше да води друго поведение. Това е моето убъждение. Ето защо азъ не мога да го укорявамъ. Ще ви кажа единъ примѣръ, за да ви обясни какъ разбирамъ азъ положението на правителството въ дадения моментъ.

Г-да народни прѣдставители! Отдавна, отъ прѣди много години, менѣ ми се падна случай веднажъ да прочета една студия за спиритуализма. Авторътъ на тая студия имаше за цѣль да твърди, че не само свѣтътъ, човѣчеството, се състои отъ материя, но че има духове отвлѣчени, които витаятъ въ вселената, иматъ сношение съ човѣчеството и влияятъ върху него. И за доказателство на своята теза този авторъ навеждаше много исторически факти за примѣри, като посочваше и дати, и казване, че спиритуализмътъ е вѣренъ и че съществуватъ духове, които сж въ сношение съ душитѣ и умоветѣ на човѣчеството, и че влияятъ върху тѣхъ. Азъ не забълъжихъ толкозъ много примѣри, но два ми останаха въ паметта: единиятъ е, че въ срѣднитѣ вѣкове въ Южна-Франция човѣчеството, народътъ е билъ тъй заразенъ отъ една религиозна мания, щото несъзнателно е вървѣлъ къмъ направление на морето и сж влизали хората на тълпи на тълпи въ това море, да се издаятъ, безъ да е имало сила, която да бжде въ състояние да ги прѣдотврати. Другъ единъ примѣръ ми е останалъ въ паметта, защото ми се вижда много курioзенъ. Сжщо въ една епоха, на която авторътъ опрѣдѣляше и годината и столѣтнето — точно тия нѣща не съмъ ги записалъ, но въ паметта ми сж останали като курioзии, — казва се: въ едно общество така се явила заразата да хукатъ хората: като вървятъ нѣкой си, почналъ да вика: ху, ху! Отъ кварталъ на кварталъ, отъ село на село, цѣлата държава е била заражена съ това хухукане и който влизалъ въ тази държава се удивлявалъ и очудвалъ, че всички хухукатъ, като че ли има на срѣща имъ бѣсенъ вълкъ. Казвамъ, този втори фактъ е останалъ въ ума ми, защото ми се вижда много курioзенъ.

Г-да народни прѣдставители! Ще прося извинение, да не ми го вмѣнявате въ вина, ако си позволи да помисля и кажа, че и ние днесъ, като че ли се намираме въ една епоха на заразяване, въ една епоха на мания. Безъ стѣснение мога да кажа, че днесъ въ България обществото, безъ разлика, е обхванато отъ идеята на манията за македонствуване. Нѣма човѣкъ, който да се не похвали, че е патриотъ, че иска да освободи Македония, че иска да изколи турцитѣ и пр. Позволете ми да кажа, че това нѣщо азъ го считамъ като да не е произведение на здравия разумъ на обществото, на народа, но като да е една мания, една зараза. Слѣдователно, казвамъ, когато цѣло едно общество е заражено отъ такава една политическа мания за македонствуване, за патриотствуване, азъ не разбирамъ какво правителство би могло да стон два дена на власт, което може да се изправи срѣщу

тази обществена мания, народна мания. Ето защо, казвамъ, че не мога да укоря което и да било правителство, което и да не е заражено, и да не е съгласно съ общественото мнѣние, съ обществената зараза, то не може да се прѣвръти, защото не може да бжде сила, която да го прѣдотврати. (Д. Христовъ: Много каба го каза.) Кабаджа е, г-нѣ Христовъ! Ти ще дойдешъ тукъ да получишъ ржкоплесканията и на болшинството и на меншинството, но азъ туй нѣщо не очаквамъ. Азъ прѣдупрѣждавамъ още отсега, че не ще имамъ честта на мой другаръ и прѣдшественникъ г. Попковъ, който получи ржкоплесканията на болшинството. (И. Вобековъ: Отдѣ знаешъ? — Д. Христовъ: Много сте скромни!) Ще ви моля да не ме записватъ, г-да.

Разрѣшаването, г-да народни прѣдставители, на този съдобносенъ въпросъ нѣма нужда отъ голѣми критики и философии. Той по два начина може да се разрѣши: или трѣбва да се обявимъ срѣщу това течение, или трѣбва да му се прѣдадемъ — едно отъ двѣтъ. Азъ искамъ да зная кой патриотъ, кой гражданинъ, който съзнава своето истинско призвание като гражданинъ и патриотъ, би могълъ да се произнесе окончателно, въ полза на течението ли да се впуснемъ, или противъ него да се поставимъ? Ето защо въпросътъ се намира въ една фаза, дѣто едно правителство, каквото и да било, не може категорично да се постави на извѣстна и окончателно опрѣдѣлена точка.

Колкото заради мене, г-да народни прѣдставители, азъ заявявамъ, че ще си дамъ волностъ, защото не съмъ правителство и не ме е страхъ отъ падане: азъ стоя на земята и оттамъ по-долу нѣма. (Веселостъ.)

Г-да народни прѣдставители! За да можемъ да имаме едно опрѣдѣлено понятие, или едно опрѣдѣлено рѣшение по този въпросъ, не като партизани, но като народъ, като българи, споредъ мене, би трѣбвало да се вземъ, прѣди всичко, въ себе си и да погледнемъ зорко около си, отъ кои хора, народи и държави сме обкржжени ние, въ какво положение се намираме, и тогава съзнателно да се рѣшимъ да отидемъ насамъ или тамъ. Но безъ да сме сторили това, да кажемъ: хайдете надѣено или патѣво, азъ това не разбирамъ. Слѣвешкомъ да отиваме по този въпросъ, не можемъ.

Г-да народни прѣдставители! Азъ ще си позволи, и ще моля търпѣливостъ на Народното Собрание, да разкажа или, по-добрѣ, да изкажа своето мнѣние, своитѣ ржководящи мисли, които сж ме довели до едно убъждение, и, разумѣва се, всѣки може да критикува, доколко моето мнѣние по рѣшаването на този въпросъ е полезно, патриотическо и пр.

За да мога, обаче, да ви обясни, азъ ще ви кажа, че ще взема да хвърля, прѣди всичко, единъ обзоръ върху ония страни, върху ония народи, върху ония държави, които ни обкржжаватъ, именно: Ромъния, Сърбия и Гърция. Има да кажа нѣколко думи, нѣколко възрѣния върху тѣхнитѣ национални и държавни идеи у тѣхъ и по вътъ. То е необхо-

димо, за да можемъ ние да разберемъ, какво можемъ да направимъ по такъвъ единъ съдбоносенъ въпросъ.

Г-да народни прѣдставители! Ще ви кажа най-напрѣдъ за Ромъния. Прѣди Освободителната война азъ поживѣхъ малко въ Ромъния и сега, въ 1887 г., въ качеството си на емигрантинъ, тоже бѣхъ 5—6 мѣсеца, и това врѣме, прѣживѣно тамъ, както прѣзъ 1887 г., тѣй и прѣди Освободителната война, ми се даде възможность да си съставя една идея за влашкия народъ, за влашката държава и за тѣхната държавна идея, за тѣхната национална идея. Моето дълбоко убѣждение е, че ромънската нация не е така, както прѣдполагатъ нѣкои: „братски намъ народъ, свещена Ромъния“. Азъ си съставихъ съвършено противно понятие. Въ врѣме на войната и подиръ войната и сега стоя на това убѣждение, че най-опасна държава за България е Ромъния; че Ромъния е, която гледа на България като на една държава, която е създадена по погрѣшка; че създаването на една българска държава не само е една погрѣшка, но е едно прѣстѣпление на дипломатията и че тая погрѣшка, това прѣстѣпление рано или късно трѣбва да се заличи.

Г-да народни прѣдставители! Вамъ е извѣстно, че допрѣди Кримската война, Ромъния се населяваше отъ тѣпци и тѣпци маса български прѣселенци. И това нѣщо се продължаваше до Освободителната война. Когато азъ бѣхъ прѣди Освободителната война тамъ, въ Букурещъ имаше квартали населени изключително отъ българи. Въ едно село до Букурещъ, Калугерени, отъ 400—500 къщи, само попътъ и бакалинътъ знаеха ромънски; всички други говорѣха български. Въ Гюргево имаше български училища и квартали; Слободзея, близо до Гюргево, бѣше чисто българско село; Александрия бѣше кварталъ на Свищовъ; Слатина се населяваше изключително отъ колибаритѣ на Тетевенския балканъ; по-нататъкъ, въ Плоещъ $\frac{3}{4}$ отъ населението бѣха българи. Допрѣди Кримската война, казвамъ, г-да народни прѣдставители, въ Влашко говоримиятъ езикъ съдържахъ 60 славянски думи, а 40 латински; богослужението имъ бѣше на славянски езикъ и писмеността имъ бѣше славянска. Но отъ врѣмето на Кримската война, когато Русия биде побѣдена отъ коалиционнитѣ европейски войски и когато дадохъ на Ромъния Бесарабия, ней ѝ вѣдѣнахъ мисълта, че тя е расе honorable, тя е пиемонтъ на Балканския полуостровъ и че онѣзи части отъ турската империя, които има да се разпадатъ, ще се присѣдинятъ къмъ нея. Оттогазъ насамъ, казвамъ, тази държавнишка идея облада всички политически мъже въ Ромъния, и нѣма държавенъ мъжъ, който да не се ръководи отъ тази идея или, ако той нѣма тази идея, не може да се добере до властта. Това не е възможно. — Онзи, който оспорва тази идея, той е измѣнникъ, той е прѣдатель на отечеството си, той умира въ забвение и изгнание. Азъ съмъ ималъ случай самъ да видя ромъни, на които произхождението е даже българско, да ми казватъ, че „ако азъ имамъ само въ единъ си прѣстъ

българска кръвъ, азъ съ прѣзрѣние го бихъ откъсналъ съ жѣби и хвърлил на кучетата“. Съ такава прѣзрѣние гледаха ромънитѣ на българитѣ прѣди Освободителната война. Ще ми се възрази, както съмъ слушалъ много пѣти, че това не е вѣрно, че не може да бѣдатъ така настроени ромънитѣ спрѣмо българитѣ, защото тамъ се организираха революционнитѣ комитети, оттамъ дойде началото за българското освобождение. Това не е вѣрно, защото, революционнитѣ комитети когато се организираха въ Влашко, Ромъния не можеше да ги унищожи, не можеше и не искаше да ги унищожи по много причини. Първата причина бѣше, както ви казахъ, че голѣми маси, голѣми колонии отъ българи населяваха и градища и села; а почва за развитие революционнитѣ комитети намираха между тази маса. Независимо отъ туй, имаше богаташи хора, като братия Христо и Евлогий Георгиеви, Протичъ и пр., които бѣха сѣщеврѣменно и руски протежета и колкото да бѣха консерватори и да не бѣха съгласни съ революционното дѣйствиe на комитетитѣ, но пакъ ги менажираха като българи. Ето защо, казвамъ, не бѣше възможно Ромъния да ги унищожи; но заедно съ туй ромънитѣ имаха лична полза, имаха държавна полза отъ сѣществуването на тѣзи комитети, защото много вътрѣшни въпроси ги разрѣшаваха посредствомъ тѣхъ: изпѣждането на Куза и пр. въпроси българитѣ ги вършиха, (Смѣхъ.) на тона на устата тѣхъ туряха; избори ли ще ставатъ, българитѣ сѣ пай-първитѣ чомогаши; консервативна партия ли ще дойде, до българскитѣ комитети ще се отнесе; либерална партия ли ще дойде, до българскитѣ комитети ще се отнесе—тѣ бѣха чомогашитѣ. Слѣдователно, за рѣшаване на вътрѣшни въпроси самитѣ партии, самитѣ ромъни намираха една облага, намираха една полза отъ сѣществуването на тѣзи комитети. Но независимо отъ това, азъ не виждамъ една причина на тѣхнитѣ политикани да искатъ да унищожатъ тия комитети. Напротивъ, тѣ ги експлоатираха за въпроси отъ външенъ характеръ, защото много въпроси висящи или спорни между Турция и Ромъния, благодарение на сѣществуването на тѣзи революционни комитети, Ромъния ги използваше и печелѣше и се разрѣшаваха въ нейна полза, като задържаха въ покой или не тия революционни комитети. Така щото причината, дѣто нѣкои мислятъ, че сѣществуването, развитието на революционнитѣ комитети въ Ромъния доказва, че тя е намъ братска земя, че този народъ е братски народъ, е едно заключение невѣрно.

Сега да дойдемъ до Освободителната война. Г-да народни прѣдставители! За Освободителната война, за освобождението на България, не само ромънитѣ, но нѣмаше никой друга даже отъ великитѣ държави, които да вѣрваше, че дѣйствително ще стане една война направо за освобождението на България и ще се създаде една България. Никой пѣтъ. А Ромъния най-малко вѣрваше. Тя не вѣрваше тѣй сѣщо, че нѣкакви си комитети, Хаджи-Димитровци или Хитовци, или не знай кои, съ минава-

нето си прѣзъ Дунава до Балкана, като избиятъ нѣколко души запци и като се опропастятъ нѣколко градини и села, съ това ще се рѣши съдбата на българския народъ и българската свобода. Никога, и най-малко, казвамъ, вѣрване Ромъния. Защото де facto аслъ това не можеше и да стане. И не само ромънитѣ не вѣрваха, но и по-големата частъ отъ европейскитѣ държави не допускаха, че дѣйствително ще се обяви война и че подиръ тази война ще се въздигне една България.

Г-да народни прѣдставители! Въ надвечерието на Освободителната война вамъ трѣбва да бѣде извѣстно — въ историята е явно и вне можете да го провѣрите всѣки пътъ — Ромъния не само че не бѣше съгласна за освобождението на България, за извоюването на нейната свобода, но тя прѣдложи на Турция, турцитѣ да проведатъ своята войска въ Ромъния и заедно съ ромънскитѣ войски да сръбнатъ руситѣ на Прутъ. Защото ви казахъ, че тази държавна идея на ромънитѣ за инемотъ на Балканския полуостровъ не имъ позволяваше да се съгласятъ на една война, на единъ актъ, който ще имъ прѣсѣче пътя, и тѣ се опитаха въ надвечерието на войната, ако е възможно, въ съюзъ съ турцитѣ, да посръбнатъ руситѣ войски на Прутъ, за да осуетятъ намѣрението на Русия за създаване на една българска държава. Но това тѣхно намѣрение, на ромънитѣ, г-да прѣдставители, не бѣше съществено, не за друго, но защото турцитѣ казаха: „на вашето прѣдложение ние не можемъ да се съгласимъ; ние нашитѣ войски да пратимъ въ Ромъния, да ги туримъ на Прутъ и да ги правимъ курбанъ, не искаме; вие каквото обичате направѣте тамъ, въ Ромъния, но ние нѣма да влѣземъ въ такъвъ съюзъ и да изложимъ на сѣчъ нашата войска“. Това бѣше първата причина, за да не се достигне съглашение съ Турция. При сѣ това, въ надвечерието на войната, когато излѣзе манифестътъ за обявяването на войната, за прѣминаването на рускитѣ войски, тогава парламентътъ влашки засѣдаваше и, казватъ нѣкои даже, че и рѣшение се е взело, щото рускитѣ войски да бѣдатъ задържани на Прутъ. И дѣйствително, руситѣ като прѣминаваха на Прутъ, нѣкои отъ доробанцитѣ имъ казваха: нѣмаме разрѣшение да ви пуснемъ, но рускитѣ капитали имъ казаха: имате разрѣшение или не, ние не знаемъ, ние имаме заповѣлъ въ еди-кое село прѣдъ насъ да прѣпоцуваме. Така щото, противъ тѣхната воля руситѣ прѣминаха. Когато въ парламента искаха да се обявятъ противъ прѣминаването на руситѣ, тогава Братияно имъ казатъ: какво рѣшавате, когато мечката е на вратата; ние ако не се съюзимъ и ги пуснемъ, въ една педѣла сме робе. Тогава ромънитѣ, видѣха не видѣха, подадоха ръка и се съгласиха съ руситѣ, и трѣгнаха въ общия походъ. (Я. Сакъзовъ: История!) Да, история.

Д. Вълчовъ: Не намирате ли днесъ, когато се посръбца и изпраща прѣдставителятъ на тази държава, че не е умѣстно да се говори това?

Т. Начовъ: Азъ ще ги оправдая. Азъ ще изкарамъ ромънитѣ прави. Педѣйте бърза! (Смѣхъ.) Ако ви говоря, азъ не съмъ ги укорявалъ, азъ ви говоря исторически факти.

Д. Вълчовъ: То е другъ въпросъ.

Т. Начовъ: Когато рускитѣ войски прѣминаха прѣзъ Свищовъ и завзеха Никополю, пуснаха ромънитѣ и тѣ да влѣзатъ и, пошеже Османъ Паша се закона въ Плъвентъ, дадохъ на ромънитѣ Гривица да я пазятъ и да я обсаждатъ, додѣто Османъ Паша падна въ плѣтъ. Прочетѣте когото щете списание касателно войната въ Плъвентъ, четѣте стихотворенията на ромънитѣ за Плъвентъ по прѣвземането му, и вне ще видѣте, че тѣ казватъ: ние прѣвзехме Плъвентъ, ние вземахме Османъ Паша робъ и не само България освободихме, но и руситѣ спасихме. Това е въ тѣхнитѣ стихотворения, това е въ тѣхната литература. (А. Груевъ: Това не е по отговора на тронното слово! — Гласове: Оставете това!) Азъ ще свѣрна, колкото се отнася до Ромъния.

Азъ още едно нѣщо само ще ви кажа, че слѣдъ падането на Плъвентъ, руситѣ повѣриха администрацията покрай Дунавскитѣ мѣста на ромънитѣ, но тукъ има прѣдставители отъ тия мѣста и отъ тѣхъ съмъ слушалъ, че тѣхната администрация е останала паметна между българското население; азъ съмъ слушалъ, че и Атила съ своитѣ хуни такъвъ плѣтъ не е правилъ, какъто сж правили ромънитѣ; та даже населението е направило петиции и пращало депутация до главнокомандующия на войскитѣ, за да ги избави отъ тѣхъ. Както и да е, азъ ще заключа, като кажа, че ромънската държавна идея аслъ не може да бѣде друга. Ние можемъ да се миримъ, приятелски да се сръбцаме, но държавната имъ идея не позволява разнирението на България, на даже тѣхната държавна идея е да нахърнятъ и сегашното съществуване на България. И азъ ще ви кажа, че отъ точка зрѣние ромънска тѣ иматъ право. Азъ не искамъ да ги укорявамъ. Не мога да ги укорявамъ за тая държавна идея; и азъ ако бѣхъ ромънитѣ, тѣй нѣхъ да мисля и да работя. Защо? Защото, прѣди всичко, ние, българитѣ, откогато сме образували българската държава, не сме оставили на мира нито единъ отъ околнитѣ съсѣди: всѣки денъ трѣбимъ прѣдъ свѣта, че Ромъния ще унищожимъ, Турция ще унищожимъ, Сърбия ще унищожимъ и пр. Ние разгърмѣхме цѣлъ свѣтъ. Иматъ право ромънитѣ, слѣдователно, да мислятъ, че ако това племе, българското, стане нѣщо силно, нази Боже, нѣма кждѣ да се живѣе. (Смѣхъ.) Туй е една отъ причинитѣ, за да се не съгласятъ ромънитѣ за нашия напѣдъкъ. Втората причина е тѣхното политическо положение. Азъ ви казахъ, че въ тази си частъ, съществено Ромъния, е толкова смѣсена, че $\frac{6}{10}$ отъ кръвта на ромънитѣ е българска, или славянска, а $\frac{4}{10}$ е ромънска. (Я. Сакъзовъ: Но тѣ сж по-

добри ромъни отъ ромънитѣ. Какво ще ги е страхъ отъ това?) Да, така е, но казвамъ, че тази частъ отъ Ромъния е смѣсена. Обаче, има ромъни въ Банатъ, Трансилвания, Буковина и Бесарабия, които сж чисти ромъни, на които въ жилитѣ тече $1\frac{1}{10}$ ромънска кръвъ, но тѣ не могатъ да ги нарекатъ свои братя, защото, казватъ, Австрия има пикове, Русия има желѣзна стѣна. И какво имъ остава? Тукъ е слабото — дръжте насамъ. (Смѣхъ. — Г. Кирковъ: Тукъ е фукарията.) Да, тукъ е фукарията. Народитѣ, както и отдѣлнитѣ личности, трѣбва да се развиватъ и да се разширяватъ, но за ромънитѣ нѣма кждѣ другадѣ, освѣнъ къмъ България. Ето защо, азъ казвамъ, че отъ точка зрѣние на ромънитѣ, каквото и да е положението и мисълта имъ, такава е държавната имъ идея, и тѣ сж прави да иматъ такава идея. И че къмъ туй се стремятъ — азъ не искамъ сега да говоря, но отъ 25-годишния нашъ политически животъ това се потвърждава. Защото ние виждаме, че както Сърбия и Гърция, така и тѣ навсѣждѣ ни дразнятъ: днесъ Магарешки островъ, други день Арабъ-табия. Нѣкой екзалтиранъ младежъ отива, защото Михайло писалъ нѣщо противъ Македония, гръмва и го убива. И какво направиха ромънитѣ? Обявиха българския народъ за варварски, нападаха хора, направиха участници хора, които нѣматъ никакво причастие въ това дѣтинско дѣлние. Лѣсковчани, които обикалятъ по цѣль свѣтъ и навсѣждѣ ги посрѣщатъ свободно, съсипаха имъ градинитѣ, ограбиха имъ паритѣ и ги биха по затворитѣ. Всички тия работи доказватъ едно нѣщо, че въ дълбочинитѣ на душата на ромънина има една идея, че българскиятъ народъ е варварски, че България е опасна държава, че нейното вирѣне и напредване е опасно и тѣ не мислятъ да допуснатъ това. А тѣ да мислятъ тѣй, отъ тѣхна точка зрѣние, поварямъ да кажа, иматъ право. Азъ нѣма повече да говоря, свършвамъ, само като прѣдставямъ една иллюстрация за една отъ онѣзи държави и народи, които стоятъ близко до насъ.

Едно нѣщо забравихъ да ви спомена само, че най-великиятъ тѣхенъ патриотъ, на когото грандиозната статуя стои на площада срѣщу академията, въ Букурещъ, той е онзи патриотъ, който прѣмахна славянскитѣ думи и славянското богослужение. Това още повече потвърждава моитѣ думи и сжждения.

Сега прѣминавамъ къмъ Сърбия. Г-да народни прѣдставители! Азъ имахъ случая да бъда два пѣти въ Сърбия: прѣвъ 1886 и 1887 г. Прѣвъ 1886 г. азъ посѣхъ една рекомандация за да се запозная съ тогавашния шефъ на либералната партия и русофилъ Иованъ Ристичъ, и му се прѣдставихъ. Слѣдъ като се посрѣщнахме двама крайни русофили и пожелахме славата и величието на повия Римъ, Русия, тогава стана дума и за нашиятъ отношения, за отношенията между България и Сърбия. — На мене ми каза Ристичъ: „Азъ съмъ либералъ, водителъ на либералитѣ, но азъ изгубихъ всичко въ Сърбия, защото руситѣ се показваха като малцеа къмъ

нашия народъ и съ подписването договора за Санъ-Стефанска България мене ме съвсѣмъ унищожила; нѣма вече сърбинъ въ Сърбия, който да е русофилъ, защото тѣ направиха неправда, съгласѣте се и Вие, г-нъ Начовъ, съ това“. — „Не, бе джанъмъ, войната се водѣше за България, и колкото повече турски провинции се вземѣха, тѣ бѣха за българитѣ“. — „Не, казва Ристичъ, това е една погрѣшка и Русия най-малкото, което трѣбваше да направи, е да даде: Ихтиманъ, Самоковъ, София, Кюстендилъ и Видинъ на Сърбия; а сжщо да даде и земитѣ въ Македония отъ дѣсниа брѣгъ на Вардаръ, защото Душанъ е дарувалъ по тия мѣста и имаме исторически права тамъ“. Това ми каза водителъ на либералната партия. (Г. Кирковъ: И русофилъ!) Да, краенъ. (Смѣхъ.) Видѣхъ азъ какво е мнѣнието на тази партия русофилска и либерална. Прѣвъ 1887 г. г-да народни прѣдставители, азъ бѣхъ пакъ 3—4 мѣсеца въ Бѣлградъ и бѣхъ въ едно врѣме, когато и ние русофилитѣ тукъ бѣхме подъ чукъ и тамъ радикалитѣ бѣха подъ чукъ: тамъ владѣше Гарашининъ и ги трѣбѣше, а тукъ бѣше Стамболовъ и не можехме да живѣемъ. Безъ докaчение. (Смѣхъ.) Разбира се, азъ се запознахъ съ всички тѣхни водители и радикали. Пашичъ го нѣмаше, но запознахъ се и съ Вучича, съ Драготинъ Иличъ Таушановича и пр., всички радикали русофили както и азъ; постоянно ходѣхме въ кафенетата и бира-ритѣ и жедѣхме, кога ще паднатъ тия русофобски тирански правителства въ Сърбия и България, и замисляхме всички срѣдства, съ които би могли да ги съборимъ. (Я. Сакъзовъ: „Съ всички срѣдства“) Прѣвъ тази година случи се въ Сърбия нѣщо, което ми направи дълбоко впечатление за да се замисля и за положението на Сърбия, и за положението на България. Прѣвъ това врѣме, когато бѣхъ, дойде нѣкой си Османъ-бей отъ Цариградъ, каза се, че е по произхождание бошнякъ, че билъ нѣкога адютантинъ на султанта Меджида. Запознахъ се съ него въ хотелъ „Империалъ“, той ми каза: „Много ми е драго, че имамъ честь да се запозная съ единъ русофилъ, защото и азъ съмъ русофилъ“. (Голѣмъ смѣхъ.) Моля ви се, ако намирате интересъ въ тѣзи истории азъ ще продължавамъ. . . (Гласове: Продължавайте.) Азъ ще ви кажа нѣкои работи, които може да се провѣрятъ. Слѣдъ като ме угощава нѣколко дена и ме води по Земятъ и другадѣ на негови разноски — разбира се, това ми правѣше удоволствие въ тая сакъжтия, (Голѣмъ смѣхъ.) — единъ день ми каза: „Г-нъ Начовъ, Вие сте русофилъ?“ — Да. — „Познавате ли се съ руския посланикъ Персиани?“ — Да. — „Можете ли да отидете и да му кажете, че азъ съмъ бошнякъ, разполагамъ съ всички общини и мога да му прѣдставя една петиция, подписана и подпечатана отъ общинитѣ на цѣла Босна, съ която да молятъ руския царъ да ги избави отъ австрийското владичество?“ Казахъ му: съ удоволствие. И за да му се отплатя нѣщо, отивамъ азъ при Персиани — рускиятъ посланикъ въ Бѣл-

градъ и му прѣдавамъ това. Г-нъ Персиани ми каза: „Моли Ви се, за такива бунтовнически работи да не ми говорите — азъ се пазя много; Михаилъ Александровичъ Хитрово въ Букурещъ се занимава съ тѣзи работи“. (Смѣхъ въ крайната лѣвица.) Тогава азъ казвамъ на Османъ-бей, че тамъ е капията, дѣто можемъ да се отнесемъ съ тази петиция. Той ми плати разноските и азъ отидохъ въ Букурещъ. Казахъ на Хитрово каква е работата, че видѣхъ кметове да дохождатъ, че той се обзалага да прѣдстави една петиция, съ която да молятъ рускии царъ да ги избави. Той попита: „Отидохте ли при Персиани?“ — Да. — „Какъ смѣхате да се отнесете до този Персиани, евреинъ: той е австрийски шпионинъ. Веднажъ сте отишли до него, азъ вече за това пѣщо не мога да говоря“. Единъ рускии посланикъ отъ Букурещъ се произнася така за другъ посланикъ въ Бѣлградъ. (Д. Христовъ: Вие рѣчъ ли произнасяте?) Рѣчъ — ще ви кажа впечатленията си. Когато се върнахъ въ Бѣлградъ, казахъ на Османъ-бей тѣзи пѣща и го увѣрихъ, че слѣдъ нѣколко врѣме ще станатъ прѣговори и ще да стане тая работа. Азъ имахъ интересъ да си държа приятелството. Но, г-да народни прѣдставители, въ тѣзи дни стана едно събитие въ Бѣлградъ, за което искамъ да ви говоря и което съотвѣтствува на това, което Османъ-бей ми говорѣше. Въ това врѣме ме повика Марковичъ, единъ богатинъ, и ми каза: Вие дружите съ Османъ-бей; но познавате ли го? — Не знамъ какъвъ е. — Да Ви обада тогава азъ какъвъ е. Защото, каза той, Бѣлградъ е единъ малъкъ градъ и ние скоро, въ петъ дена, можемъ да узнаемъ работитѣ на всѣки ново-дошълъ човѣкъ, цѣлата му биография и мистерии. Да ви кажа какъвъ е. — Какъвъ е? — Османъ-бей, каже, е пратеникъ на германския посланикъ отъ Цариградъ, г. Радовицъ. Проводенъ е тукъ, съ прѣпорѣка до Гарашанина, да произведе нѣкакъвъ смутъ въ Босна и Херцеговина. Защо ставатъ тия работи? Защото въ това врѣме се водили нѣкакви прѣговори между Германия и Австрия, и Германия имала интересъ да създава мѣнотини на Австрия и този се намѣрилъ способенъ да направи тѣзи работи и Гарашанинъ съ прѣпорѣка го поддържалъ. Така ми обясни този Марковичъ. Азъ имахъ вече това понятие, че е възможно. Но не се мина повече отъ 5—6 дена, г-да народни прѣдставители, тамъ стана вече едно явно събитие, неочаквано отъ никого: изведнажъ Кралъ Миланъ събори министерството на Гарашанина, повика отъ Букурещъ Пашича, два пѣти осаждавъ на смъртъ, и го патовари съ съставянето на кабинетъ. Пашичъ повика всички радикали, осаждени кой на 5, кой на 10 години, и образува кабинета. Ония хора, съ които се заричахме, че като падне правителството, това ще правимъ, онова ще правимъ, видѣхъ ги изведнажъ министри станаха. Тръгнаха младежитѣ изъ улицитѣ да правятъ демонстрации противъ Австрия, захванаха да викатъ: долу шваборията; отидоха при австрийското консулство, хвърляха камъни и счуниха про-

зорцитѣ. Това сѫ факти, които стоятъ и въ вѣстницитѣ отъ тая епоха, и който иска, може да провери. Когато ги разгони кавалерията отъ при австрийското консулство, дѣто изчуниха прозорцитѣ, тръгнаха на друга страна и отидоха да разгонватъ оркестритѣ и трунитѣ австрийски, които пѣеха и свирѣха.

Д. Христовъ: Съканъ че се намирашъ въ Бѣлградска бирария.

Т. Начовъ: Защо се стѣсняванъ, г-нъ Христовъ? Ако не искашъ да слушашъ, иди въ буфета, ний кафе.

Г. Кирковъ: Нему се стѣга сърцето; нека му се прати вода!

Д. Христовъ: Това е Народно Събрание, не е бирария!

Т. Начовъ: Азъ като не мога да слушамъ пѣкой ораторъ, отивамъ въ буфета.

Д. Христовъ: Плъскало толкова не можемъ да слушаме.

Т. Начовъ: Ама ти не можешъ да бѣдешъ по-голямъ политиканъ отъ мене.

Д. Христовъ: Дрънъ, дрънъ, дрънъ!

Прѣседателствующъ Д. Е. Поповъ: (Звъни.) Типична моли, г-да прѣдставители!

Т. Начовъ: (Продължава.) Когато тази тѣлапа отиваше да прави демонстрации противъ шваборията, прѣседателятъ на дружеството покани и мене да участвувамъ въ тази демонстрация и видѣхъ като свалиха единъ оркестъръ и се качиха на неговото мѣсто сръбски младежи да пѣятъ сръбски народни пѣсни. Между многото рѣчи, декламации и пѣсни най-послѣ изтѣзе единъ младикъ и, като разказа сръбската история въ миналото, каза: „Г-да и братя сърби, нека дава Богъ въ скоро врѣме сръбската застава да се развива въ Видинъ, София, Самоковъ и Кюстендилъ!“ Громки ржкоплескания и викове „живно“ разцѣлиха въздуха. Азъ се обърнахъ къмъ Нушича и му казахъ: „Вие ме вѣроятено повикахте, за да ме оскърбявате; азъ съмъ българинъ. Какъ така може да слушамъ, че София ще взимате, Кюстендилъ взимате и пр.?“ (Смѣхъ.) „Бхдѣ бѣха нашитѣ споразумѣния?“ Каза ми: „Г-нъ Начовъ, въ 400 джаки ще се намѣри единъ лудъ“. --- „Да, лудъ, но когато говорѣха другитѣ, нѣмаше ржкоплескания и „живно“, а сега ще се разпожкватъ отъ ржкоплескание и „живно“. Какво доказва това? Азъ видѣхъ Ристича, знаехъ и Гарашанина, който съ Кралъ Милана водѣ войната противъ Българи, видѣхъ и радикалитѣ, най-големитѣ русофили, наши братя, съ които правѣхме планове и се споразумѣвахме какво ще правимъ, когато дойдемъ ние

на власт или когато дойдатъ тѣ на власт, и видѣхъ, че въ дълбочината на душата на цѣлия сръбски народъ, безъ разлика на партии, лежи туй, че България е една държава, която е за зло, че най-малкото нѣщо, което трѣбва да направи Сърбия противъ нея, то е да вземе Кюстендилъ, да вземе София, да вземе Самоковъ и Видинъ. И азъ ви казвамъ, че това сж и радикальтъ му, и либералътъ му, и напредникътъ му — това е безъ изключение душевното чувство на всѣки сърбинъ. И който мисли друго-яче, той не е патриотъ, той е измѣнникъ. Азъ като разказвамъ тѣзи факти, желанието ми е, да ви кажа да разберете душата, националната идея, държавната идея, която е усвоена отъ цѣлия сръбски народъ. Както ви казахъ за ромънската, казвамъ ви сега и за сръбската. Азъ съмъ убѣденъ, че каквито промѣнения и да ставатъ въ управлението на тия държави, държавенъ мжжъ съ други идеи не може да стои на поста си и непрѣмѣнно ще прави всички други сношения съ насъ, но общата държавна идея си остава тази: „България трѣбва да се унищожи“. Сега, това е втората наша съсѣдка Сърбия, както азъ я разбирамъ, и надѣвамъ се, че и вие, подиръ тѣзи ми обяснения, не трѣбва да имате друго мнѣние.

Сега Гърция. За Гърция нѣма много да говоря, г-да народни прѣдставители. Извѣстно е, че гърцитѣ сж поклонници на прочутата формула „мегали идеи“! Кой гръкъ може да каже, че не е поклонникъ на „тая идея“? Ама какво значи тя? „Мегали идеи“ значи възстановлението на Византийската империя. Какъ ще се възстанови? Македония най-малко, Ихтиманъ, Желѣзницѣ Порти, водораздѣла на Балкана до Емине-бурунъ и на югъ цѣла Европейска Турция. Това е Византийската империя.

П. Каравеловъ: Така щото, България не остава.

Т. Начовъ: Да, да, хичъ! Азъ ще дойда дотамъ. Вие нѣма да намѣрите грѣкъ патриотъ, държавникъ, който да не мечтае, че рано или късно заблудена Европа, която направи една погрѣшка съ създаването на Българското Княжество, единъ день ще се вразуми и ще признае заслугитъ на грѣцкия народъ, на старата Елада и ще възстанови тѣхната стара Византия, като заличи България.

П. Каравеловъ: Тѣ се изселватъ отъ Гърция.

Т. Начовъ: Тѣ се изселватъ, ама на мѣстото имъ арнаути и куцовласи се заселватъ и ставатъ гърци. Тѣ сж прѣснати по цѣлия свѣтъ, като еврейтѣ — това е истина, — но на мѣстото имъ отива цѣцаринъ, шкипетаръ и става 10 пкти по грѣкъ отъ грѣцитѣ, и мечтае за сжщата тази „мегали идея“.

Сега, г-да народни прѣдставители, това е (Нѣкои прѣдставители: Стига вече!)

П. Ковачевъ: Черна-Гора забравихте!

Т. Начовъ: Тя не е намъ съсѣдка.

Д. Петковъ: За Турция?

Т. Начовъ: За Турция ще ви говоря.

К. Мирски: Черна-Гора въ конфедерацията нѣма ли да влѣзе?

Т. Начовъ: Това е, г-да народни прѣдставители, моето мнѣние, моето възрѣние за нашитѣ съсѣди и азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че въ първия удобенъ моментъ, въ който би се удало на която и да е отъ тѣзи държави да ни напакости, нѣма да ни остане длъжна. Ние имаме примѣръ отъ Сърбия прѣвъ врѣме на Съединението, и азъ прѣдполагамъ, че нѣма да се минатъ много години, това нѣщо ще изпатимъ и отъ друга държава. Това не може да се мине. Безъ тоя процесъ не можемъ да минемъ. Ние се окръжаваме отъ такива народи и не могатъ друго-яче да бждатъ, защото, дѣйствително, азъ не ви споменахъ, че и Сърбия, както и Ромъния, отъ своя точка зрѣние е права и не може друга държавническа идея да има. У тѣхъ най-великъ патриотъ е билъ князь Михаилъ. Когато князь Михаилъ се прѣдставилъ на австрийския императоръ, той му казалъ: „Защо не направихте своята столица въ срѣдата на Сърбия?“ Той му отговорилъ: „Ваше Величество, Бѣлградъ е въ срѣдата на Сърбия“. — „Какъ така?“ — „Банатъ, Срѣмъ, Босна, Славония сж сръбски земи и, слѣдователно, и Бѣлградъ е въ срѣдата на Сърбия“. Но за тая смѣлостъ, за този свой патриотизъмъ князь Михаилъ плати съ своята глава: него го убиха австрийски подданици въ Топчи-Дере. Отъ врѣмето на князь Михаила не можете вече да намѣрите ни единъ сърбинъ, който да мисли друго-яче. Истинскитѣ сърби не сж въ Шумадия. И въ тая Сърбия, както и въ Ромъния, тѣ сж смѣсъ: до Морава сж българи, отатѣкъ Морава сж македонци, цѣцари, а чисти сърби, въ жититѣ на които тече $\frac{10}{10}$ сръбска кръвъ, това сж въ Срѣмъ, сж въ Славония, Босна, Херцеговина и Далмация, но тѣ за своитѣ братя не могатъ и да помислятъ, защото задъ себе си иматъ Австрия съ шикове и страхъ ги е отъ нея. И тѣ, както ромънитѣ, гледатъ слабата България: „отъ нея можемъ да откъснемъ нѣщо“. Сърбитѣ казватъ още: ние безъ едно пристанище, безъ единъ изходъ на море не можемъ да сжществуваме. Това го казватъ открито, че като държава не могатъ да сжществуваатъ, ако нѣматъ море. Когато имъ кажете: идѣте на Адриатическо море, тамъ сж сърби — тѣ не могатъ и да помислятъ; тѣ казватъ: България и прѣвъ България. Заради туй, кой каквото ще да мисли, но не трѣбва да се изпуска изъ прѣдъ видъ, че Ромъния, че Сърбия на смѣтка на България могатъ и искатъ да се разширчатъ, да се увеличатъ. Сжщо тѣй и Гърция има много острови: Кипъръ, Родосъ и др. — тя е една морска държава, но не може да ги присъедини на своята държава, и затова и тя търси Македония и

Византийската империя. И че ти служи на тази идея, азъ ще ви покажа като примѣръ послѣдната Гръцко-турска война. Вие мислите, че гръците обявиха война, за да взематъ онай частъ, която имъ се прѣдаваше отъ Берлинския договоръ? Не. Тѣ мислѣха, че Турция е на разкапване, че не е приготвена за война, че тя вече се е обявила противъ цѣла Европа, че европейската коалиция, както направи блокъ въ Критъ, ще остави Гърция свободна да вѣрви за Цариградъ. Тѣ мислѣха, че сега му е моментътъ да осъществятъ тѣхната идея, и заради това тръгнаха напредъ, като мислѣха, че евзонитѣ имъ свободно ще прѣминатъ турскитѣ граници. На Деде-Агачъ извадиха бригади и прѣдполагаха, че македонското население, което пипи кански отъ Турция, ще наскочи да посрѣдне тѣхнитѣ евзони, да тръгнатъ за Цариградъ. Гръцката война съ тази цѣль се обяви, но, разумѣва се, не можаха да се осъществятъ тѣхнитѣ намѣрения, защото още отъ първата крачка ги смазаха. (Г. Кирковъ: Ядохъ „мегало“ дърво.)

Г-да народни прѣдставители! Като имаме всичко това прѣдъ видъ, че ние се окръжаваме отъ трима съседни, които така гледатъ на насъ — и не може друго-яче, кой каквото ще да мисли, — питамъ азъ тогава: какво правимъ ние съ този важенъ, съдобносенъ македонски въпросъ? Ние подбуждаме тамъ въстание, позволяваме да се организиратъ чети, да се разширява това въстание, за да освободимъ Македония. Да ви кажа, г-да народни прѣдставители — извинѣте ме, ако съмъ азъ на противното вамъ мнѣние, — но азъ мисля, че не нашитѣ чети и не въстанието въ Македония ще направи нѣщо; но ако даже турцитѣ си оттеглятъ войската изъ Македония и я оставатъ на произвола, ние

не можемъ единъ кракъ да мръднемъ, защото ние сме оградени отъ вълци. Какво сме направили да се защитимъ отъ тѣзи вълци? Въ състояние ли сме да се запазимъ отъ тѣхъ? Вие вѣрвате ли, че има българинъ, който да прѣдполага, че ние тогава свободно ще се ширимъ, че ще останатъ хладнокръвни тия държави? Ами тѣ тукъ не ни търпятъ! Тѣ казватъ вашето съществуване е прѣстѣпно. Какъ тогава ще ни позволятъ тѣ да отидемъ да прѣвземемъ Македония? Азъ говоря, ако турската империя съвсѣмъ не се интересува за Македония, и тогава този въпросъ така не може да се рѣши, когато насъ една мания ни обладава, че съ нашитѣ чети и съ въстанието ще разрѣшимъ въпроса. Напротивъ, азъ си позволявамъ даже да кажа, че не само не съмъ съгласенъ за тия въстания, които правимъ, и тия чети, но като българинъ бихъ желалъ даже колкото се може по-дълго да остане турската империя. И за това нѣщо азъ ще се потруда да ви докажа, че съмъ правъ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Това и миналата година го каза.) Не съмъ го казалъ.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Часттъ е 7. Г-нъ Начовъ! Имате ли да говорите още много?

Т. Начовъ: Азъ имамъ още много да говоря. Два часа още ще говоря.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Понеже часттъ е 7, засѣданието ще се вдигне. Сжщиятъ дневенъ редъ ще остане за въ петъкъ.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 7 ч. вечеръта)

Прѣдседателъ: Д. Цанковъ.

Подпрѣдседатели: { Д. К. Поповъ.
А. Франгя.

Секретаръ: П. Шоповъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гълъбовъ.